GAŠPAR BUJAS

REZULTATI U PROUČAVANJU DIJELA STARE HRVATSKE POEZIJE

Literarna povijest potvrđuje, da je u svim hrvatskim pokrajinama bilo duhovne poezije na domaćem jeziku prije humanizma i renesanse. U Srednjem vijeku nalazimo je ne samo kod dalmatinskih i primorskih Hrvata, već i kod Hrvata na sjevernom području. Njezina umjetnička vrijednost uistinu je neznatna, ali je pripravila put profanoj poeziji i stvorila joj preduvjete za umjetničku versifikaciju. Kao književna pojava u kulturnom životu naroda zaslužila je posebnu pažnju naših literarnih povjesnika. Zahvaljujući starim i novim istraživaocima možemo ući u tragove stare hrv. duhovne poezije i pratiti joj zanimljiv razvitak u pogledu izvora, starine, jezika, metrike i međusobnih odnosa na prostranstvu glagoljske i latiničke crkvene književnosti.

Pod imenom *duhovna poezija* mislimo na mnogo širi pojam nego što se obično taj pojam uzima. Njemu je suprotan pojam u nazivu: *svjetovna poezija*. A jedna i druga poezija razdijeljene su na vrste i podvrste. Ako duhovna poezija služi samo potrebama bogoslužja u crkvi, onda je to liturgijska poezija. Njezini su autori kršćanski pjesnici, ponajviše nepoznati, anonimni. To su oni, kojima pripisujemo himne u misalu i brevijaru. Svrha je te poezije uzveličavanje obrednih čina. Osim te obredne poezije, koja se pjevala u crkvi i sadržavala službeno vjersko vjerovanje i osjećanje kolektiva, imamo i poeziju individualnog duhovnog sadržaja, ali ona nije uvedena u liturgiju, premda se pjevala u crkvi. To su sve one pobožne pjesme, u kojima su umjetničkim ili pučkim stihom izražena mnogostruka vjerska doživljavanja i raspoloženja anonimnih pjesnika. To je, dakle, duhovna (religiozna) poezija u najširem smislu i opsegu. A obje vrste i liturgijskih i pobožnih pjesama dolaze u okvir ovoga članka.

Za liturgijsku poeziju u srednjovjekovnoj prošlosti svjedoče direktni i indirektni dokumenti. Uzduž jadranske obale i u unutrašnjosti Hrvatske, štoviše i izvan granica naše države, skupljeno je dosta blaga naše-

ga duhovnog pjesništva u posebnim zbirkama i pjesmaricama. U prošlom stoljeću, osobito zadnjih nekoliko godina, izvršena su marljiva znanstvena istraživanja crkvenih i pobožnih pjesama. Ta su istraživanja svukuda porazbacana u različitim domaćim i tuđim publikacijama. Sintentizirati njihove rezultate i baciti jedan kratak retrospektivni pogled na dugi i teški put, kojim su prošli naši književni istraživaoci u proučavanju stare hrv. duhovne poezije – može opravdati ovaj književno–povijesni prilog.

Najposlije, dosadašnji postignuti uspjesi možda bi kome od mladih mogli biti pobuda za dalji rad na tome još potpuno neistraženom području naše kulturne starine.

1.

U prvim vremenima kršćanstva uvedeni su u crkvenom bogoslužju himni. Osim himana, tih liturgijskih pjesama, u crkvi su se pjevale i druge različite pobožne popijevke. Time je bio otvoren put pučkoj religioznoj poeziji.

S početkom te nove poezije u tijesnoj je vezi pjevanje molitvenog zaziva »Kyrie eleison«. Taj naziv vjerojatno je nastao, piše Josip *Čerin*,[1] u Italiji, gdje se za trista godina bogoslužje u Rimu vršilo na grčkome jeziku. Iz Italije se spomenuti zaziv raširio po čitavome svijetu. Pjevalo se »Kyrie eleison« u svečanim prigodama, na procesijama, vojničkim pohodima i za narodnih blagdana. U pjevanju je sudjelovao i puk.

Ispred zaziva »Kyrie eleison« u X. st. počeli su se, kaže Janko *Barlè*,[2] stavljati stihove i u domaćem govornom jeziku. Poslije svake kitice dolazio je kao refren »Kyrie elesion«. Po tome su zazivu u Njemačkoj pobožne pjesme prozvane »Leisen« ili »Kirleisen«. Sličan naziv, izvješćuje Bjarnal *Krawc-Schneider*,[3] uzdržao se kod Lužičkih Srba u riječima »Kěrluše« i »Pokěrluški« za pojam crkvene popijevke i legende.

Kod slavenskih naroda zapisano je dosta napomena o pjevanju »Kyrie eleison«. Kad je bio uveden u grad prvi praški biskup Dietmar, velikaši su pjevali stihove na njemačkom jeziku, a seljački svijet podvikivaše u domaćem govoru: »Krleš, kerlesu«.[4] Taj pučki zaziv »Krleš« dolazi i u češkom koralu o sv. Votjehu.[5] Još za mnogo stoljeća ostao je kod Čeha spomenuti zaziv u pjevanju starih pjesama. U pjesmi iz XIV. st. »Bouh všemochúci« peti stih glasi, istina, po uobičajenom

[1] Pesmi slovenskih protestantovskih pesmaric, njih viri i njih poraba v proreformacijskih časih, Trubarjev zbornik, Ljubljana 1908, 126–127.

[2] Crkvene pjesme o. Nikole Krajačevića. Prilog za povijesni razvitak hrvatskih crkvenih pjesama, Zagreb 1915, 3. (Posebni otisak iz Sv. Cecilije god. 1915.)

[3] Nešto o himnološkoj literaturi Lužičkih Srdba, Sv. Cecilija, 25/1831, 5, 166.

[4] V. Jagić, Građa za slovinsku poeziju, Rad, 37/1874, 41.

[5] J. Barlè, sp. dj., 3.

obliku (Kyrie eleison),[6] ali u svetovaclavskoj kapeli praške katedrale pjevalo se do pred nekoliko godina: »Krles, krles, krles«.[7] Kod Poljaka se spominje »Kierlez« u XI. st.[8]

Vatroslav *Jagić*[9] – koji je u drugoj polovini XIX. st. otvorio eru proučavanja jugoslavenske narodne poezije — u osvrtu na pjevanje »Kyrie eleison« kod slavenskih naroda dotakao se ispitivanja o pjevanju toga zaziva kod Južnih Slavena. Za njih, osobito za Hrvate, on tada nije imao dokaza u ruci, ali misli, da ni kod nas nije bilo u tome drukčije. Ipak spominje, da je kod Tome Arciđakona našao, kako se jedno brdo u blizini Splita (Marjan) zvalo »Kyrie eleison«.

Pedeset godina poslije Jagića iz istraživanja o. Antonia *Zaninovića*[10] doznajemo, da je ime »Kyrie eleison« za Marjan nastalo iz splitskog bogoslužja. Na procesijama kod blagoslivljanja polja za tri dana prije Uzašašća pjevale su se posebne litanije, a poslije svakog pojeđinog zaziva nadodavalo se »Kyrie elesion«. Puk je često ponavljao u litanijama taj refren, Marjan je odjekivao jekom na pjevanje Splićana, i tako se to poznato brdo prozvalo u starini tim imenom.

Da se taj običaj pjevanja »Kyrie eleison« iza litanija, najprije na latinskom, a kasnije na domaćem jeziku, zadržao za sedam stoljeća. *Zaninović*[11] osim Splita navodi još i Šibenik.

Jagić nije iznio nijedan slučaj pjevanja toga zaziva u našem narodu. Starija i novija proučavanja muzičkog folklora potvrđuju, da se slavenski refren »Krles« sačuvao i u hrv. pučkim pjesmama i običajima. *Barlè*[12] donosi primjer toga refrena u početku pjesme: »Ovo se klanja zeleni Juraj, Kiroles«. Franjo *Kuhač*[13] zabilježio je jednu pjesmu u Kostajnici, u kojoj se pjeva: »Kirja ležo! sina ženila vila Danojlo.« Slično je i u dvjema varijantama te iste pjesme. U pjesmi »Tri Marie hoêhu« iz glagoljskog rukopisa fra Matije Zadranina Bošnjaka s kraja XV. st. završni je stih: »Kirije leizon«.[14]

Uspomena na pjevanje »Kyrie eleison« živi do naših vremena u Turopolju kod proslave sv. Jurja. Zastava, koju nosi jedan momak, dok se pjevaju poklici u slavu viteškog sveca, zove se po pučku »Kirales«. Seljaci ne znaju značenje te čudnovate riječi. Nekoji od njih kažu.

[6] Fr. Dugan, Češka uskrsna pjesma u rukopisu iz Žiča, Sv. Cecilija, 21/1927, 5, 206.

[7] J. Mantuani, Još nekoliko riječi o češkoj uskrsnoj pjesmi u rukopisu iz Žiča, Sv. Cecilija, 22/1928, 1, 16.

[8] V. Lovšin, Poljska crkvena pjesma, Sv. Cecilija, 20/1926, 2/3, 39.

[9] Sp. dj., 43–44.

[10] Vrlo stare litanije još u porabi u Splitu, Sv. Cecilija, 20/1926, 4, 139–140.

[11] K članku o vrlo starim litanijama još u porabi u Splitu, Sv. Cecilija, 20/1926, 6, 243–244.

[12] Sp. dj., 3.

[13] Južno-slovjenske narodne popijevke I, Zagreb 1880, 118–119.

[14] R. Strohal, Tri uskrsne pjesme iz god. 1492, Sv. Cecilija, 10/1916, 3, 66–68; Zbirka starih hrvatskih crkvenih pjesama, Zagreb 1916, 17–18.

da bi to moralo biti »tirales« (tjera drvo).[15] Neobrazovanom svijetu ovakvo pučko etimologiziranje ugađa, jer ono više odgovara njegovu duhu i uhu negoli pravi smisao grčkog zaziva »Kyrie eleison«.

Iz načina, kako su se slavili narodno-vjerski običaji o božićnim blagdanima u Dubrovniku zadnjih decenija XIII. st., možemo bar donekle nagađati, da su se u vrlo dalekoj dubrovačkoj starini pjevale pučko -religiozne pjesme i popijevke. Josip *Gelcich*[16] prema dubrovačkom statutu od god. 1272. iznio je običaj proslave Badnjaka i Mladoga ljeta u Dubrovniku. Dubrovački pomorci i zapovjednici brodova, našavši se badnje večeri u luci, unosili su svečano »badnjak« u knežev dvor, pa bi ga uz običajne popijevke, kolende, postavljali na ognjište. Uoči Nove godine dolazili su kapetani i mornari na kolendanje nadbiskupu, a on bi ih za tu počast darivao jednim perperom (novčanom jedinicom u dubrovačkoj Republici).

Prema *Zaninovićevu*[17] nagađanju, prigodom proslave Badnjaka i čestitanja o Novoj godini svakako je bilo i pjevanja, ali kakve su se pjesme pjevale i kako, u statutu o tome nema govora. U njemu se ne kaže, da li su čestitari pjevali na domaćem jeziku ili na romanskom. Za one, koji su dolazili sa sela u Dubrovnik, kao na pr. mlinari, Zaninović drži da su kod kolendanja i knezu i nadbiskupu pjevali hrvatski.

Da je u Zadru bilo crkvenih pjesama na narodnom jeziku već u XIII. st., opće je poznato. Tim pjesmama prethodile su tzv. laude ili aklamacije. One su se najprije pjevale na latinskom jeziku u zadarskim crkvama u počast crkvenih i svjetovnih poglavara o Božiću i o Uskrsu. Najstariji primjerak lauda s notama iz XII. st. sačuvao se u zadarskom Evanđelistaru crkve sv. Šimuna. Nažalost, on je danas tuđa svojina, o njegovoj sudbini iznio je historijat *Zaninović*[18] u svome radu o tome najpoznatijem tekstu lauda.

Laude su se pjevale osim na latinskome također i na hrvatskome jeziku. Pjevali su ih zadarski glagoljaši prema naučavanju Viktora *Novaka*,[19] koji upravo njima pripisuje hrvatsko pjevanje lauda o dolasku pape Aleksandra III. u Zadar. Kad je, naime, papa na putu za Mletke došao u Zadar 13. ožujka 1117., bio je svečano u procesiji poveden do sv. Stošije »cum inmensis laudibus et canticis altisone resonantibus in eorum sclavica lingua«. Da je to pjevanje lauda i kantika uistinu odzvanjalo na hrv. jeziku s usana hrv. svećenstva i naroda, dokumentirano je dokazao A. M. *Strgačić*.[20]

[15] Fr. Lučić, Proslava sv. Jurja u Turopolju, Sv. Cecilija, 15/1921, 5. 111–112; 6. 145–147. – Ovdje treba spomenuti, da se u Trogiru riječ »kirleizati« uzima u značenju kolendati. Usmeno saopćenje o. A. Zaninovića.

[16] Delle instituzioni maritime e sanatorie della Republica di Ragusa, Trieste 1882, 17.

[17] Nekoliko kolenda iz Dalmacije, Dubrovnik, Sv. Cecilija, 22/1923, 6. 187–189.

[18] Laudes iz početka 12. vijeka u Evanđelistaru zadarske crkve sv. Šimuna, Sv. Cecilija, 20/1923, 1. 1–8.

[19] Neiskorišćavana kategorija dalmatinskih historijskih izvora od VIII. do XII. stoljeća, Radovi Instituta Jug. akad. u Zadru III, Zagreb 1957, 61.

V. *Novak*[21] pretpostavlja, iako se u dokumentu direktno ne spominje, da su u crkvi sv. Krševana u Zadru — poslije pobjede nad Mlečanima god. 1190. — glagoljaši pjevali laude na hrv. jeziku.

Jagić[22] razumijeva riječi »lingua sclavica« u značenju hrv. jezika i one navode, što ih je zapisao zadarski ljetopisac Pavao Pavlović (Paulus de Paulo) u ljetopisu »Memoriale«. Kad su god. 1408. u Zadru nosili Bogorodičinu sliku, uz veliku pratnju svećenstva sudjelovali su i građani »cum magnis cantionibus ecclesiasticis et musicis instrumentis«. A i to je pjevanje bilo na hrv. jeziku.

Vid *Vuletić-Vukasović*[23] nagađa, da su članovi bratovštine Svih svetih u Korčuli god. 1300. svečano dočekali u svojoj crkvi prvoga korčulanskog biskupa Ivana Kružića, dominikanca, (Joannes a Cruce O. P. Ragusinus) i da su pri tome dočeku slavili Boga, t. j. pjevali na domaćem jeziku.

Osim u dalmatinskim gradovima (Dubrovnik, Korčula, Split, Šibenik, Zadar) imamo i u gornjim krajevima Hrvatske svjedočanstava o crkveno-pučkom pjevanju na hrv. jeziku u Srednjem vijeku. U opširnoj studiji Dragutina *Kniewalda*[23a] o himnodiji u zagrebačkoj katedrali na prvoj stranici istaknuto je, kako su se usporedo sa srednjovjekovnim obredom u stolnoj crkvi i uopće u zagrebačkoj biskupiji razvijali latinski himni i hrvatske pobožne popijevke. Da se puk, koji nije razumijevao latinski, aktivizira u prisustvovanju bogoslužja, prevodili su se latinski himni i sekvencije na domaći jezik. Pomalo su pridolazile i druge latinske i hrvatske pobožne pjesme, dok najposlije u XVI. stoljeću hrvatske pobožne pjesme ne postadoše sve brojnije. Neke su od njih ušle u zagrebačku biskupiju iz drugih hrvatskih krajeva, neke su presađene iz tuđih jezika, a ima i takvih, koje su nikle iz našega tla.

Takva je na pr. popularna božićna popijevka »Narodil se kralj nebeski«. Njezin postanak seže u vrlo daleku starinu, ona se nije zadržala samo u posavskim krajevima, gdje je nastala i najviše se ukorijenila, već se pomalo raširivala i po drugim hrv. gradovima i selima s glagoljskom službom božjom.

Dragutin *Boranić*[24] drži, da je spomenuta božićna pjesma nastala u XIII. st., kad su u Hrvatskoj vladali Arpadovići. Kristu se pridijeva atribut »mladi kralj«, a to je u pjesmi došlo odatle, što je ugarsko–hrvatski kralj slao u Hrvatsku svoga sina ili rođaka kao zamjenika a taj se zamjenik nazivao mladi kralj.

[20] Papa Aleksandar III u Zadru, Radovi Instituta Jug. akad. u Zadru I, Zagreb 1954, 153–188.

[21] Sp. dj., 61–62.

[22] Sp. dj., 48.

[23] Pabirci po historiji književnosti hrvatske. Vijenac, 23/1891, 21, 231.

[23a] Himnodija zagrebačke stolne crkve, Kulturnopoviestni zbornik zagrebačke nadbiskupije, Zagreb 1944, 339–408.

[24] Božićne pjesme našega naroda, Narodne novine, 61/1897, 294.

Ferdo *Šišić*[25] slaže se s Boranićem u datiranju spomenute popijevke. Da ona uistinu potječe iz XIII. st., uvjerava ga strofa »Na tom mladom letu«. U zagrebačkoj biskupiji Mlado ljeto (Nova godina) slavilo se 25. prosinca sve do potkraj XIII. st.

Franjo *Fancev*[26] prihvaća Boranićevo i Šišićevo mišljenje o srednjovjekovnoj starini pjesme »Narodil se kralj nebeski««, ali on ide i još dalje od toga pitanja, kako ćemo poslije vidjeti.

II.

Hrvatska pučko–crkvena poezija javlja se donekle u ono isto doba, kad se već u Italiji počela razvijati ona vrsta duhovne poezije, kojoj je začetnik sv. Franjo Asiški[27] u svojim laudama na pučkom jeziku. Kao što su u Italiji, Franjinoj domovini, pobožne pjesme (laude) služile pučko-crkvenim potrebama vjerskih bratovština, slično je bilo i u našim gradovima i mjestima na jadranskoj obali,[28] gdje su laude talijanskih bratovština prevodili ili parafrazirali svećenici, ponajviše benediktinci i franjevci. Kad se taj proces presađivanja dogodio, *Fancev*[29] nije mogao točno odrediti, jer se u našoj književnosti nije sačuvao nijedan kodeks, zbornik crkvenih pjesama, koji bi naličio na kodekse laudarija talijanskih bratovština iz XIII. st.

Iako nemamo sačuvanih zbornika sličnih talijanskim lauđarijima iz XIII. st., u tu vrstu pobožnog pjesništva mogli bismo na neki način uvrstiti onu glagoljsku zbirku »starohrvatskih duhovnih pjesama« iz XIV. st., koju *Fancev*[30] pripisuje suradnji nepoznatih začinjavaca iz svih hrv. krajeva. On joj provenijenciju stavlja u neki pobliže nepoznati pavlinski samostan banske Hrvatske potkraj XIV. st. Za tu zbirku kaže da od njezinih dvanaest pjesama devet ih predstavlja obrasce crkvenog pučkog pjesništva, koje je starije čak i od XIV. st.

Kako Fancev ne spominje, da je to ona ista zbirka, što ju je izdao Josip *Vajs*[31] na početku ovoga stoljeća, moglo bi se na prvi čas pomi-

[25] Otkad se slavi Nova godina 1. januara, Novosti, 19/1926, 1; Istok i Zapad slave Božić na dan 25. decembra tek od 451. godine, Pravda, 34/1838, 1.

[26] Iź prastare crkvene i svjetovne književnosti posavskih kajkavskih Hrvata, Hrvatski dnevnik, 2/1927, 584.

[27] M. Prudenzano, Francesco d' Assisi e il suo secolo, Neapoli 1904, 33.

[28] O tome, nažalost, vrlo je malo objavljenih podataka, a poznato je, da se nalaze sačuvani u mnogim crkvenim arhivima, kao što potvrđuju zanimljivi zapisi priopćeni iz biskupskog arhiva na Krku. U tim zapisima vidimo, da su na otoku Krku postojale različite bratovštine sa svojim običajima, bratimskim pjesmama i posebnim »kaparskim« molitvama, što su ih pjevali bratimi tzv. krčki »kapari« (Isp. Vj. Štefanić, Hrvatska crkvena prikazivanja, Obzor, 75/1934, 257, 1–2).

[29] Hrvatska crkvena prikazivanja, Zagreb 1932, 5. (Posebni otisak iz XI. knj. Narodne starine.)

[30] Povijesno–razvojni pregled hrvatske književnosti od početka 10. stoljeća do 1832, Pokoljenje začinjavaca, Naša domovina II, Zagreb 1943, 631.

[31] Starohrvatske duhovne pjesme, Starine, 31/1905, 258–275.

sliti, da su to dvije zasebne zbirke, jedna (Fancev) od dvanaest pjesama, druga (Vajs) od devet. Međutim, razlika je samo u tome, što Vajs nije uočio kontaminaciju nekih pjesama, stoga ih je kod njega tri manje negoli kod Fanceva. Vajs nije slutio, koliko će ta zbirka glagoljskih pjesama iz pariške Narodne biblioteke biti predmet proučavanja, no ipak je bio svijestan, da je od velike kulturne vrijednosti, i to ga je potaknulo, da je priopći kao važan prilog za povijest hrv. pjesništva i jezika. Pariški glagoljski kodeks liturgijskog sadržaja, koji na kraju sadržava spomenute duhovne pjesme, prema grafičkim i jezičnim osobinama Vajs postavlja u XV. st. Naprotiv, P. *Martinov*[32] računa da je približno za jedno stoljeće stariji. I to starije datiranje općenito je prihvaćeno, premda se svi s time ne slažu. O piscu kodeksa, o mjestu, gdje je napisan i za koga, o njegovim liturgijskim pojedinostima kazao je Ivan *Milčetić*[33] nešto više i konkretnije negoli poslije njega *Fancev*.[34]

Ni Vajs ni Milčetić nisu ispitivali, u čemu je upravo značenje tih glagoljskih »starohrvatskih pjesama«, tek su naslućivali, da su one važne zbog svoje starine za metričko i jezično uspoređivanje. *Fancev*[35] je bio prvi, koji je dokazao suglasnost tih pjesama s pjesmama iz nekih latiničkih pjesmarica i prema tome zaključio na tijesnu vezu između crkvene književnosti hrv. glagoljaša i t. zv. latinaša. I on je tada ustvrdio, da pet glagoljskih pjesama pariškog zbornika dolazi u korčulanskoj latiničkoj pjesmarici iz XV. st. Proučavajući kasnije oba rukopisna zbornika, *Fancev*[36] je pronašao, da je u njima i više negoli pet pjesama, koje su tekstualno istoga izvora. Ali isto je tako Milan *Rešetar*[37] uočio, i to mnogo prije Fanceva, slaganje nekih stihova (»U Nedilju od Palmi«) korčulanske pjesmarice sa glagoljskim stihovima, samo je u ovome slučaju govor o stihovima iz jednog glagoljskog rukopisa iz god. 1468., što ih je objelodanio *Jagić*.[38] Rešetar ipak ne dopušta, da se može na temelju neznatnih nekoliko stihova tvrditi uzajamni odnos obadviju redakcija. To bi bilo moguće, kad bi pjesma, kojoj pripadaju isti tekstovi, putovala iz latiničkih gradova na glagoljsko tlo ili obratno. Rešetar je, međutim, pokušao riješiti pitanje izvornosti te zajedničke pjesme i drži, da je vjerojatno prevedena s latinskoga, o čemu ga uvjeravaju metrički razlozi.

Metrička pravilnost jedne od istih i jednakih pjesama u glagoljskom pariškom i latiničkom korčulanskom zborniku (»Braćo, brata sprovodimo«) svratila je pažnju Ante *Petravića*.[39] Čitajući je prema staroča-

[32] Les manuscrits slaves de la Bibliothèque impériale de Paris, Paris 1858. (Isp. J. Vajs, sp. dj., 258.)

[33] Hrvatska glagoljska bibliografija, Starine, 33/1911, 80–81, 572.

[34] Povjjesno–razvojni pregled hrvatske književnosti, sp. mj., 631.

[35] Vatikanski hrvatski molitvenik i dubrovački psaltir, Zagreb 1934, XXIII.

[36] Povijesno–razvojni pregled... sp. mj., 631.

[37] Zu den ältesten küstenländischen Kichenliedern, Archiv für slav. Philologie, 24/1902, 218.

[38] Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga, Arhiv za povjesnicu jugoslavensku, 9/1868, 80.

[39] O jednoj staročakavskoj pjesmi, Obzor, 79/1939, 12. 2.

kavskom akcentu, on je u njoj našao pravilnost stihova, muzikalnost troheja i savršenu rimu, čime je nadvišen ukus i ritam latinskih pjesnika. Autor pjesme »Braćo, brata sprovodimo« – najvjerojatnije franjevac – slijedio je svoj latinski izvor u pravilnosti rimovanja, padanju akcenta i u dvosložnim riječima, koje odgovaraju svakoj trohejskoj stopi. Na svršetku Petravić zaključuje, da nam ta pjesma pomaže, da lakše protumačimo muzikalnost dalmatinskih pjesnika XVI. st., jer su u religioznim pjesnicima imali svoje pretečе.

Uzgred je spomenuto prije, da je s obzirom na korčulanski zbornik iz XV. st. *Vuletić-Vukasović*[40] imao pred sobom pokvaren rukopis bez prvih i zadnjih listova, i on je iz njega prepisao 16 pobožnih pjesama. što su ih iz davnih vremena pjevali bratimi bratovštine Svih svetih u Korčuli. Njegovo datiranje (XVII. st.) i nagađanje o autorima korčulanske pjesmarice pokazuje nedostatak književne i filološke obrazovanosti, i tako je ostavio neriješeno pitanje o starini korčulanskih pjesama.

Vuletić-Vukasović[14] se ponovo vraća na godinu postanka korčulanskog zbornika i nagađa, da bi pjesme u njemu mogle biti iz početka XIV. st. ili još i prije, a sam rukopis, iz kojega je prepisao pjesme, iz XV. st. *Rešetar*[42] je precizniji u pitanju toga datiranja, zbornik je bar djelomično iz druge polovine XV. st. (1468). *Fancev*[43] se nije odlučio ni za početak ni za polovinu XV. st., nego ga općenito stavlja u XV. st.

Zaninović[44] ne prihvaća ni Vuletić-Vukasovićevo ni Rešetarovo datiranje. Za prvoga kaže, da nije bio stručnjak u paleografiji, zbog toga je dvaput različito govorio o starini korčulanskih pjesama, a za razloge drugoga tvrdi da nisu uvjerljivi, a on sam ne isključuje mogućnost, da je korčulanska pjesmarica mogla biti napisana u XV. st.

Ivo *Matijaca*[45] drži najvjerojatnijim, da pjesme potječu s kraja XVII. st., kako je najprije držao i Vuletić-Vukasović. Ni njemu, direktoru korčulanskog crkvenog arhiva, ne može se u tome povjerovati, jer je kasnije izjavio *Fiskoviću*,[46] da ga je korčulanski zbornik, napisan goticom na pergameni – a taj je poslije rata nestao – podsjećao na XV. st. Prema tome ni Matijaca ne može biti siguran u svoje datiranje. Cvito *Fisković*[47] je objavio fotografiju dviju stranica današnjeg sačuvanog rukopisa iz XVIII. st., kako bi se što lakše riješilo pitanje, da li je Vuletić-Vukasović iz njega prepisao i tiskao korčulanske pjesme ili iz onoga izgubljenog rukopisa XV. st.

[40] Čakavske starinske pjesme na čast svetijem i sveticam božjim, Zadar 1880, 3–4.
[41] Pabirci po historiji književnosti hrvatske, Stare čakavske nabožne pjesme, Vijenac. 23/1891, 21, 331.
[42] Zu den ältesten ... sp. mj., 218.
[43] Vatikanski hrvatski molitvenik ... sp. dj., XXII–XXIII.
[44] Najstarija poznata hrvatska pjesma i danas još pjevana, Hrvatska prosvjeta, 23/1935, 3/4, 80.
[45] Starodrevne molitve i pjesme, koje se mole i pjevaju u gradu Korčuli i nekim selima otoka Korčule, Zagreb 1940, 32.
[46] C. Fisković, Rapska pjesmarica iz druge polovine XV. stoljeća, Zagreb 1953, 39. (Posebni otisak iz Građe za povijest književnosti hrvatske, 24/1953.)
[47] Sp. dj., 32–33, 39.

Zaninović[48] se po drugi put povratio na datiranje korčulanske pjesmarice sumnjajući u njezinu starinu, koju su utvrdili Vuletić–Vukasović i Rešetar. Proučavajući napjeve crkvenih pjesama po selima Korčule i u samom gradu, opazio je, da se pjesma »Zdravo, Tilo Božje sveto, ko na križu bi propeto« iz novije korčulanske pjesmarice (1930) sastoji od dviju pjesama (»Zdravo, Tilo Božje sveto« i »Zdravi, Isuse, Sinu Boga«) iz Vuletić-Vukasovićeve zbirke, a za obje te pjesme pronašao je dokaz, da svojom starinom ne zalaze više negoli u polovinu XVI. st., jer ih je tiskao u to vrijeme Dominik Armanov.

Na pitanje tko je bio taj Armanov, da li je on originalan pjesnik ili prepisivač, *Zaninović*[49] je odgovorio u drugoj prilici. Za samoga Armanova zna kazati jedino to da je bio svećenik u Zadru u prvoj polovini XVI. st. Osim toga, Zaninović je bio prvi, koji je Armanovu pripisao redaktorstvo naše najstarije tiskane zbirke crkvenih pjesama. Primjerak te zbirke sada više ne postoji, a za nju je on doznao iz Trogirske pjesmarice duhovnih pjesama. U toj zbirci, koja je do danas vlasništvo kaptola zborne crkve sv. Ivana u Trogiru, stoji zapisano za pjesmu »Deveto prigovaranje Bl. Dive Marije i križa Isusova«, da ju je složio Dominik Armanov, Zadranin, a u Veneciji tiskao Petar Nicolini de Sabio. Prema Zaninovićevu istraživanju to je moglo biti između god. 1533-1551. Armanovu Zaninović pripisuje još drugih pet pjesama (»Versi Božja tila«), za dvije od njih kazao je prije da se nalaze u korčulanskom zborniku, ali za jednu trećinu prikraćene. Prikraćen je također i Armanov tekst »Deveto prigovaranje«, kako se vidi iz uspoređivanja sa sličnim tekstom iz Akademijina rukopisa u Strohalovoj zbirci i u Lucićevu »Vrtlu«. Iz svega toga Zaninović izvodi zaključak, da je Armanov tuđe pjesme tropirao, proširivao novim stihovima, slijedeći u tome primjer srednjovjekovnih latinskih pjesnika.

Po prilici jedno stoljeće prije Armanova zadarski notar i manzionar sv. Stošije Jeronim Vidulić nešto je slično radio. On je, naime, preveo s latinskoga na hrvatski himnu »O Virgo virginum«, ali je osim toga, kako izvješćuje Vinko *Valčić*,[50] pjevao i originalne pjesme na domaćem jeziku. Vidulić je u drugoj polovini XV. st. svojom dijaloškom kompozicijom i dvanaesteračkim stihom u profanoj pjesmi (»A comi nedas lich pogiba zivot moi«) vjerojatno nasljedovao versifikaciju duhovnih pjesnika-začinjavaca. Na taj način Vidulić je započeo periodu svjetovne poezije u Zadru za polovinu stoljeća prije Zoranića, a sam Zadar uveo u najprve početke hrv. dalmatinske književnosti.

Ferdinand *Menčik*[51] objelodanio je iz latiničkog kodeksa Narodne knjižnice u Beču dvije stare crkvene pjesme (»U se vrime godišća« i

[48] Napjevi s otoka Korčule za dvije stare hrvatske pjesme o presv. Tijelu i Muci Isusovoj, Sv. Cecilija, 31/1937, 2, 55.

[49] Pjesme zadarskog svećenika Dominika Armanova iz prve polovice 16. stoljeća, Hrvatska Prosvjeta, 24/1937, 8, 343–350.

[50] Jerolim Vidulić, najstariji pjesnik Zadra, Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru, Zadar 1955, 81–92.

[51] Zwei dalmatinische Kirchenlieder, Archiv für slav. Philologie, 5/1881, 267–274.

»Da nu se svi ponizimo«) datirajući ih u XV. st. Ne poznajući u ono doba (1881) druge glagoljske i latiničke pjesmarice, Menčik ih svojim postankom veže za Korčulu, i to u XV. st. Koliko je na pr. prva pjesma »U se vrime godišća« bila proširena već od najstarijih vremena (XIV. st.) kod svih Hrvata u domovini i u emigraciji, najbolje pokazuju mnogobrojni rukopisi[52] u svim različitim varijantama. Ta primorsko-dalmatinska božićna popijevka, parafraza latinske pjesme »In hoc anni circulo«, ušla je u Divkovićev »Kršćanski nauk«[53] (1616), u Pavlinsku pjesmaricu[54] (1644) i u mnoge ostale zbirke u svim hrv. pokrajinama.

U najnovije vrijeme (1953) našla se pučka božićna popijevka »U se vrime godišća« u dosada nepoznatu rukopisu crkvene poezije iz oksfordske Bodleian knjižnice. Nju je s drugim dvjema pjesničkim tekstovima i »Gospinim plačem« objelodanio *Fisković*.[55] Sva ta četiri teksta prepisao je rapski kanonik Matij Picić god. 1471. Tako nam je ostavio dokumenat, da je ta popularna pjesma najstarija latinička varijanta, starija od korčulanske u Menčikovu prijepisu, a obadvije su vjerojatno iz Korčule. Razlika je među njima u tome, što je korčulanska varijanta u tekstu fra Bernardina Rabljanina dulja i raznoličnija od one u Picićevu tekstu. Kad bi se detaljnije ispitala čitava Picićeva zbirka, kolika je njezina zavisnost o drugim objavljenim pjesmama, prema Fiskovićevu nagađanju moglo bi se zaključiti, da Picić nije bio samo prepisivač, nego i redaktor nadodajući nove stihove. U tome slučaju pita *Fisković*,[56] nisu li, možda, Matij Picić, fra Bernardin Rabljanin i fra Šimun Klimantović oni prvi stihotvorci i pjesnici začinjavci, o kojima govori Marulić u »Juditi«?

Još je zanimljiviji problem pjesničke versifikacije naših najprvih pjesnika, koji su prevodili u hrv. jezik ili parafrazirali tekstove (»In hoc anni circulo«, »Dies irae« i druge pjesme) latinskih pjesnika. Toga zanimljivog problema jedva su se nekako i dotakli *Milčetić*[57] i *Jagić*[58] ispitujući božićnu popijevku »U se vrime godišća« iz dviju različitih redakcija (Divković, Menčikov prijepis) u odnosu prema najkraćem tekstu te iste pjesme (33 stiha) u prijepisu biogradskog plovana Mihovila od god. 1558.

[52] Isp. I. Milčetić, Hrvatska glagoljska bibliografija, sp. mj., 72, 271; R. Strohal, Zbirka starih hrvatskih crkvenih pjesama, Zagreb 1916, 9–10; C. Fisković, sp. dj., 27–28, 39.

[53] Isp. F. Menčik, sp. dj., 273–274; I. Milčetić, Ein Beitrag zur kroatisch-glagolitischen Bibliographie, Archiv für slav. Philologie, 8/1885, 255; M. Rešetar, Zu den ältesten ... sp. mj., 219.

[54] J. Barlè, Pavlinska pjesmarica iz god. 1644, Zagreb 1917. 15. (Posebni otisak iz Sv. Cecilije god. 1917.)

[55] Sp. dj., 41–42.

[56] Isto, 28. Isp. recenziju A. M. Strgačića o Rapskoj pjesmarici, Zadarska Revija, 3/1954, 2, 159–162.

[57] Ein Beitrag zur kroatisch-glagolitischen .. sp. mj., 249, 254.

[58] Jagić je kao urednik Arhiva za slavensku filogiju pridodao Milčetićevu prilogu (str. 253.) jednu kratku pripomenu o jeziku i metrici božićne popijevke »U se vrime godišća« i drugih dviju crkvenih pjesama.

Videći, da su neke latinske pjesme pravilno prevedene u glagoljskim crkvenim knjigama, *Rešetar*[59] je pokušao istražiti, koji je bio latinski uzor našoj najpopularnijoj božićnoj pjesmi. Ali prije toga zaustavlja se ukratko na poznatom pjesničkom ulomku (»No ošće pomisli vsaki«) iz Novakova glagoljskog misala iz god. 1368. i on drži, da je vjerojatno citat iz neke crkvene pjesme. U istome misalu nalazi se prevedena u prozi mrtvačka sekvencija »Dies irae«, a poslije više od sto godina (1486) dodana je u stihovima. Naprotiv, Berlinski glagoljski misal iz god. 1402. spomenutu sekvenciju ima u stihovima dodanu kasnije kod uveza god. 1440.[60] Ovdje je potrebno upozoriti, da je popularna sekvencija »Dies irae« fra Tome Celana ušla u glagoljsku književnost čitavo stoljeće prije negoli je bila tiskana u latinskom originalu (1493).

Njezin prvi latinski tekst bio bi u Picićevu[61] prijevodu (1471), dakle 24 godine prije tiskanog prijevoda u lekcionaru fra Bernardina Splićanina (1495). Rudolf *Strohal*[62] je objavio glagoljski tekst iz Klimantovićeva rituala ne znajući, da se ta poznata mrtvačka sekvencija već prije nalazila u prozi i u stihovima u Novakovu misalu. Imamo je također i u bosanskoj ćirilskoj književnosti kod Divkovića pod natpisom »Piesan na dan mrtvijeh«, a u jednom rukopisnom zborniku iz XVII. st. pod natpisom »Sudac gnjivan oće prići«.[63]

Rešetar[64] je zapazio, da je »Dies irae« u fra Bernardinovu prijevodu u metru latinskog originala, ali se na ispitivanju toga nije zadržao, kao što je to učinio kod božićne pjesme »U se vrime godišća« uspoređujući je s njezinim latinskim praizvorom (»In hoc anni circulo«). Prema njemu izlazi, da je hrv. prijevod latinskog teksta, uza sva odstupanja u različitim redakcijama, sačuvao u metrici i u tekstu onaj bitni dio zajedničkog izvora. Latinska strofa sa tri rimovana stiha po sedam slogova i četvrtim s jambskim ritmom vjerno je prenesena u identičan metar kod svih hrv. prevedenih stihova. Osim toga i u sadržajnom pogledu zavisni su među sobom latinski orginal i hrvatski prijevod. Iz uspoređivanja glagoljskog i latiničkog teksta božićne pučke popijevke »U se vrime godišća« vidi se Rešetarovo uvjerenje, da je ona bila najprije prevedena u kojem latiničkom gradu u Primorju, odakle je prešla i na glagoljski teritorij.

Poslije Rešetara dao se na ispitivanje presađivanja latinske versifikacije u hrv. jezik Petravić, i on je to izvršio samo prigodno za jednu pjesmu (»Braćo, brata sprovodimo«), kako smo već vidjeli, a onda se

[59] Zu den ältesten ... sp. mj., 217–219.

[60] Za obadva navedena podatka dugujem zahvalnost Mariji Pantelić, asistentu Staroslavenskog instituta u Zagrebu. Isp. njezin kraći izvještaj o Berlinskom misalu (Hrvatskoglagoljski misal iz godine 1404. Slovo, Vajsov zbornik, 6–8/1957, 380–383). O tome dosada gotovo nepoznatom Berlinskom glagoljskom misalu sprema opširnu analizu spomenuta M. Pantelić.

[61] C. Fiskovîć, sp. dj., 29, 39.

[62] Zbirka starih hrvatskih ... sp. dj., 51–52.

[63] Fr. Fancev, Nekoliko priloga za stariju hrvatsku književnost, Građa za povijest književnosti hrvatske, 8/1916, 57–58.

[64] Zu den ältesten ..., sp. mj., 217, 220–222.

na tome zaustavio i posebno. Proučavajući klasičnu metriku u hrvatskoj i srpskoj književnosti, *Petravić*[65] ističe, kako su safička strofa i jambski dimetar, ta dva obrasca klasične metrike, prešli u crkvenu latinsku poeziju, jer su bili najbliži pučkom muzikalnom načinu pjevanja. Odatle su uvedeni spomenuti klasični obrasci u hrv. crkvenu poeziju, prijevodnu i originalnu. Puk je zavolio tu tonsku versifikaciju, osnovanu na akcentu, broju slogova i na rimi, i ona se kroz vjekove održala u crkvi. Da to potvrdi, Petravić spominje nekoliko primjera iz naše crkvene književnosti.

Petar *Grgec*,[66] govoreći o pjesmama slobodnih stihova, nalazi u pripovijedanju sadržaja i građenju stihova pjesme o sv. Jurju u Vajsovu izdanju sličnost s narod. bugaršticom o vojvodi Radoslavu i Vlatku Siverincu. Njemu se prema tome čini, da je pučko-duhovna pjesma o junačkom svecu sastavljena prema narod. stihovima i da je pjevana u melodiji hrv. tradicionalne glazbe.

Rešetar je načeo pitanje odnosa između glagoljske i latiničke duhovne poezije samo na jednom primjeru (U se vrime godišća«). Poslije njega tim će se problemom pozabaviti i neki drugi dobri poznavaoci i glagoljske i latiničke književnosti, ali to će biti na više primjera.

III

Da se hrv. duhovna poezija prostirala od sjevera na jug uzduž Jadrana, dokazuje ćirilski zbornik »Libro od mnozijeh razloga« iz god. 1520. U njemu je i prozni članak: »Počinje tužba: Probudi se jure, duše!« U tome je članku Stjepan *Ivšić*[67] prepoznao prekrojenu pjesmu »Poj željno«, što ju je izdao Vajs u »Starinama«. I taj glagoljski tekst i ovaj ćirilski tekst spomenute pjesme Ivšić je popunio novim čitanjem, i tako je sada ona u sigurnijem pjesničkom obliku, iako u nejednoličnim metričkim shemama. Iz usporedbe obiju redakcija vidi se, da je čakavski glagoljski tekst okretan u dubrovački govor. Ušavši u dubrovački zbornik, pjesma pokazuje, kako je hrv. čakavska poezija sa sjevera dolazila na jug, gdje se pod njezinim utjecajem razvio najstariji pjesnički jezik u Dubrovniku.

I božićna pjesma »Bog se rodi v Vitliomi« iz Vajsova izdanja svjedoči o vezi sjeverohrvatskih i dalmatinsko-primorskih pjesničkih tekstova. Ta je pjesma iz banske Hrvatske još od najstarijih vremena proširena do najjužnije točke, do Budve. Budljanska pjesmarica iz god. 1640. prema *Fancevu*[68] sadržava u jednom dobrom dijelu pjesme iz korčulanskog zbornika, kako je on to i potvrdio kolacioniranjem tekstova

[65] Klasična metrika u hrvatskoj i srpskoj književnosti, Beograd 1939, 11–14.

[66] Razvoj hrvatskog narodnog pjesništva, Zagreb 1944, 23–24.

[67] Jedna hrvatska glagoljska pjesma iz 14. vijeka u »Libru od mnozijeh razloga«, Građa za povijest književnosti hrvatske, 11/1932, 1–11.

[68] Hrvatska crkvena prikazivanja, sp. dj., 5; Vatikanski hrvatski molitvenik ... sp. dj., XXIV–XXVIII.

jedne i druge redakcije. Da bi svoje mišljenje učinio vjerojatnijim, naime, da je Budljanska pjesmarica u većem dijelu prepisana iz nekog starijeg zbornika, možda po sadržaju sasvim istovetnoga s korčulanskim, iznio je natpise svih ostalih pjesama u Budljanskoj pjesmarici. Ali i prije toga proučavanja *Fancev*[69] je uočio upadljivu suglasnost dviju zadarskih pjesmarica iz XVII. st. s budljanskim pjesmama. Da se među njima nalazi i takvih, kojih starina seže i u XIV. st., slijedi odatle, što se i u Budljanskoj pjesmarici našla prepisana božićna popijevka »Bog se rodi v Vitliomi«, o kojoj je netočno datiranje izazvalo kod hrv. učenjaka zanimljivu raspravu.

R. *Strohal*[70] je za spomenutu pjesmu ustvrdio da je ona »najstariji sačuvani pjesnički spomenik hrv. knjige, što ga dosada nađoh«. Pjesmu je prepisao iz jednog pergamenskog dvolističa u glagoljskom zborniku XV. st. pročitavši na dvolističu god. 1320. Da li je božićna popijevka »Bog se rodi v Vitliomi« napisana baš god. 1320. ili možda još i prije, Strohal nije znao definitivno kazati, ali je međutim i po drugi put[71] jednako držao o njezinoj tako dalekoj starini.

Strohalovo datiranje prihvatio je Božidar *Širola*,[72] a za obadvojicom poveo se donekle i *Zaninović*.[73] Za pjesmu »Čudnu radost ja van spravljam« iz Blata na Korčuli zaključio je Zaninović po napjevu da je vrlo stara. Kad je to pisao, nije ni pomislio, da je ona ista pjesma, poznatija pod natpisom »Bog se rodi v Vitliomi«, koju, kako on kaže, naš narod pjeva više od šest stoljeća. Uspoređujući obje varijante, dokazao je *Zaninović*[74] kasnije, da je jednoj i drugoj bio zajednički izvor, po svojoj prilici latinski. Uvjerivši se, da su one istovetne, htio je istražiti, da li su varijante u blatskoj kolendi ostaci neke nepoznate redakcije, ili su je Blaćani upotpunjavali novim stihovima, koji su se poslije među sobom pomiješali. I on je priklonio svoje mišljenje ovoj drugoj, posljednjoj kombinaciji. Zaninović je nabrojio sve glagoljske i latiničke rukopise, gdje je sačuvana ta tobože »najstarija poznata hrvatska pjesma i danas još pjevana«. Objelodanio je također prvi put i njezinu varijantu iz Bolske pjesmarice[75] od god. 1612.

Koliko je stara božićna pjesma »Bog se rodi v Vitliomi«, odnosno, koliko su stare njezine varijante iz Blata i Bola, Zaninović, iako muzički obrazovan, nije znao po napjevu definitivno kazati; još je manje mogao to po tekstu pogoditi Strohal. Pročitavši krivo godinu datira-

[69] Novi prilozi za povijest hrvatske crkvene drame, Nastavni vjesnik, 36/1927–8, 2–3; Vatikanski hrvatski molitvnik ... sp. dj., XXIV.

[70] Najstarija sačuvana hrvatska umjetna pjesma iz god. 1320, Sv. Cecilija, 10/1916, 2, 33.

[71] Zbirka starih hrvatskih ... sp. dj., 7.

[72] Pregled povijesti hrvatske glazbe, Zagreb 1922, 28–29.

[73] Nekoliko kolenda iz Dalmacije, Sv. Cecilija, 27/1933, 1, 19–22.

[74] Najstarija poznata hrvatska pjesma i danas još pjevana, Hrvatska prosvjeta, 22/1935, 3/4, 78–81.

[75] O toj pjesmarici bratovštine sv. Nikole na Bolu iz god. 1612. nažalost Zaninović poslije toga vremena nije ništa napisao, iako je, kako me izvješćuje u pismu (26. I. 1956.), to imao u planu. Štoviše, učinio je pripravne radove, ali zbog odmaklih godina, zaposlenosti i sporosti u pisanju nije uspio ostvariti svoj plan.

nja, najavio je (1916) jubilej 600-godišnjice hrv. umjetne poezije za god. 1920., ali preko toga jubileja prešla je naša kulturna javnost. I ta činjenica dokazuje, da je bilo nenaučno Strohalovo čitanje zabilježenog datuma na glagoljskom pergamenskom dvolističu. To je odmah zapazio *Ivšić*,[76] samo što svoje rezultate nije objavio prije god. 1939. On je kritički ispitao Strohalovo datiranje pjesme (»Bog se rodi v Vitliomi«). Dopušta, da bi ona mogla nastati na početku XIV. st., jer je imao i u jednom drugom rukopisu po svoj prilici s kraja istoga stoljeća, ali nije naša najstarija umjetna pjesma, kako tvrdi Strohal. Ivšić, stručnjak u glagoljskoj paleografiji, nije mogao pročitati na dvolističu god. 1320. Prema načinu, kako je napisan pjesnički tekst, Ivšić nagađa, da je dvolist, na kojemu je zapisana pjesma, služio nekom manjem rukopisu za omot ili za zaštitne listove jednoga rukopisnog svežnjića, zatim je dvolist bio skinut, a tek tada je na njegovoj čistoj stranici prepisana božićna popijevka. Ni glagoljsko pismo ne odgovara tolikoj starini pjesme. Da to dokaže, priložene su snimke dvolističa i zbornika, na kojemu je dvolistić uklopljen. Uspoređujući tekstove iz pariškog, korčulanskog, budljanskog, bolskog i blatskog rukopisa – ti sačinjavaju prvu redakciju – i tekstove iz praškog i lepoglavskog rukopisa – oni sačinjavaju drugu redakciju – sa Strohalovim tekstom, Ivšić je zaključio, da najstariji glagoljski tekst (pariški) oko 1400. pripada prvoj redakciji, a stotinu godina po prilici mlađi Strohalov tekst ide u drugu redakciju.

Konačno je time završeno pitanje o starini te božićne popijevke.

Ivšić je naveo lepoglavski rukopis. Taj je poznatiji pod imenom Pavlinska pjesmarica iz god. 1644. U njoj ima nekoliko pjesama, za koje znamo iz nekih glagoljskih i latiničkih redakcija XIV. st. Spominjem na pr. tri popularne božićne pjesme (»Narodil se kralj nebeski«, »Vu to vreme godišća« i »Bog se rodil v Betleheme«). Sve tri su se pjevale od pamtivijeka. Proces prelaženja prve popijevke iz svoga vrlo starog praoblika u više varijanata specijalno za kajkavsko područje istraživao je *Fancev*.[77] Našao je, da je najstarija varijanta u Prekomurskoj pjesmarici iz god. 1593. Tu su varijantu preuzeli Mađari i Slovaci, Slovacima su je možda predali još od XVI. st. hrvatski bjegunci kolonisti. Njezina starinska forma sačuvala se i u drugim kajkavskim zbirkama (Pavlinska, Ščrbačićeva, Citara oktohorda).

Koliko je Pavlinska pjesmarica stara, teško je pravo reći. Prema muzikologu *Barlèu*[78] u njoj je sadržana slika naših pučko-crkvenih pjesama barem od 50 godina prije njezina postanka. Nabrojio je dvanaest tekstova različitog sadržaja, koji su tekstualno i melodično uzeti iz srednjovjekovne himnologije. Tko je i odakle prepisao pjesmaricu,

[76] O tobožnjoj »najstarijoj sačuvanoj hrvatskoj pjesmi prije 1320.«, Građa za povijest književnosti hrvatske, 14/1939, 1–20.

[77] Iz prastare crkvene i svjetovne književnosti posavskih kajkavskih Hrvata, Hrvatski dnevnik, 2/1927, 584.

[78] Pavlinska pjesmarica iz godine 1644., sp. dj., 4–6, 37.

Barlè nije detaljno istraživao, samo je donio dokaze, da je napisana u užoj Hrvatskoj, vjerojatno u Lepoglavi, a kasnije se našla u samostanu Sv. Petra u Šumi (Istra).

Vladoje *Dukat*[79] pokušao je u leksikografu i autoru »Gazophilaciuma« pavlinu Belostencu otkriti redaktora Pavlinske pjesmarice. On to potvrđuje Belostenčevim djelima, životnim prilikama i glazbenom obrazovanošću u izrađivanju muzičke rječničke terminologije.

Fancev[80] je naprotiv upozorio, da prema ondašnjem poznavanju povijesti pavlinskih samostana u Hrvatskoj ne možemo ni pomišljati, da se pouzdano dozna za ime prepisivača Pavlinske pjesmarice. Prepisivač bi mogao biti samo Čeh (Slovak) ili koji naš čovjek, dobar poznavalac češkog jezika. Dok je prepisivao pjesme, zamijenio je na nekoliko mjesta hrvatske riječi češkima, i ti čehizmi govore, da Belostenec nije prepisivač pjesmarice. Osim toga Fancev je pronašao i neke jezične arhaizme ne samo kajkavskog, nego, štoviše, i čakavskog utjecaja (»Vu to vreme godišća«), pa ga je to navelo i na misao, nije li sva Pavlinska pjesmarica čakavskog izvora.

Deset godina poslije *Fancev*[81] je imao nove podatke o prepisivaču pjesmarice. To bi najvjerojatnije bio hrvatski pavlin Nikola Mikulić. On je mnogo godina djelovao kao misionar u slovačkim krajevima nekadašnje sjeverne Ugarske. Iza njegove smrti god. 1649. s Mikulićevom ostavštinom mogla je Pavlinska pjesmarica doći u posjed samostana pavlinskih redovnika u Istri.

Proučavajući pjesničke tekstove i crkvene zbirke u zagrebačkoj stolnoj crkvi i u crkvama zagrebačke biskupije od njezina osnutka do ukinuća staroga obreda, *Kniewald*[82] u više pogleda upotpunuje i Barlèa i Fanceva, osobito u istraživanju vrela i međusobnih odnosa različitih crkvenih pjesmarica XVII. i XVIII. st. Osim Pavlinske pjesmarice, to su još na pr. Drnjanska pjesmarica (1687), Citara oktohorda (1701. 1723, 1757), knjižice triju isusovaca: Nikole Krajačevića »Molitvene knjižice« (1640) i »Sveti Evangeliomi« (1651), Baltazara Milovca »Dvojdušni kinč« (1661) i »Dušni vrt« (1664) i Jurja Muliha »Nebeska hrana« (1744). Uz te sve spomenute treba dodati i dvije Prekomurske pjesmarice,[83] stariju (1593) i mlađu (1756). U svima njima, bez obzira na kajkavski dijalekt, ima i takvih pjesama, koje su otprije poznate iz glagoljske i latiničke poezije, a time potvrđuju svoju daleku starinu.

[79] Tko je pisac pjesmarice iz god. 1644?, Sv. Cecilija, 16/1922, 4, 100–102.

[80] O postanju »Pavlinskog zbornika« iz god. 1644., Sv. Cecilija, 17/1923, 1, 1–4.

[81] »Visio Philiberti« u kajkavskoj književnosti 17. stoljeća, Građa za povijest književnosti hrvatske, 11/1932, 40.

[82] Himnodija zagrebačke stolne crkve, sp. mj., 339–408.

[83] Isp. Fr. Fancev, Tragovima hrvatske kajkavske pjesmarice 16. vijeka, Ljetopis Jug. akad., 48/1936, 166–167; Starija hrvatska književnost u današnjim srednjoškolskim udžbenicima, Hrvatska revija, 10/1937, 2, 589–603.

IV

Osim pariškog, korčulanskog, budljanskog i lepoglavskog zbornika u pogledu međusobnih odnosa crkvene pučke poezije u svim pokrajinama i svih dijalekata koristan su materijal dvije zadarske pjesmarice. Prva je pjesmarica Mihovila Bilanovića iz god. 1661., druga Šimuna Vitasovića iz god. 1685. Za Bilanovićevu pjesmaricu, o kojoj se nalazi kratki izvještaj kod *Milčetića*,[84] *Fancev*[85] je napomenuo, da su mnogi od njezinih tekstova poznati iz starih glagoljskih i latiničkih kodeksa. O Bilanoviću je *Strgačić*[86] upotpunio neke Milčetićeve podatke. Zanimljiva je njegova napomena, da je pjesmarica bila vrlo često u rukama koludara tkonskog samostana sv. Kuzme i Damjana i zadarskih popova glagoljaša. A to je zato, što je jedan njezin dio bio napisan glagoljicom.

Vitasovićeva pjesmarica sva je u latinici. *Milčetić*[87] je spominje samo toliko, koliko se njezinih nekoliko pjesama sačuvalo u jednom latiničkom rukopisu iz XVII. i XVIII. st. u knjižnici trećoredskog samostana u Zadru. O njoj su mnogo više pisali Mijo *Brlek*[88] i već malo prije navedeni Fancev i Strgačić, a osim njih i Vjekoslav *Štefanić*[89] i Hrvoje *Morović*.[90] Iz najnovijih *Strgačićevih*[91] istraživanja po zadarskim arhivima znamo za godinu Vitasovićeva rođenja (oko 1644. u Zadru), znamo, da je bio suvremenik zadarskih kulturnih predstavnika (Tanzlingher-Zanottija, Ljubavca i Valerija de Ponte) i da je pjevao hrv. pjesme. Kao dobar pjevač i kanonik u crkvi sv. Stošije, gdje je vršio službu magistra kora, zapisao je u posebnu knjigu one crkvene pjesme, što su se pjevale po zadarskim crkvama. Umro je u Zadru god. 1719. Prepustivši pozvanijima da istraže, koliko su pjesme u Vitasovićevoj pjesmarici prijevodi ili parafraze latinskih srednjovjekovnih pjesnika, *Strgačić*[92] ipak i sam to čini u najnužnijim crtama analizirajući pojedine tekstove. Mnogi su od njih poznati iz drugih starijih redakcija u glagoljskoj i latiničkoj književnosti, a neki su prešli u prikazanje

[84] Hrvatska glagoljska bibliografija, sp. mj., 368.

[85] Novi prilozi za povijest hrvatske crkvene drame, Nastavni vjesnik, 36/1927–8, 3.

[86] Zadranin Šime Vitasović i kulturnopovijesno značenje njegovih djela, Radovi Instituta Jug. akad. u Zadru II, Zagreb 1955, 54, 73.

[87] Hrvatska glagoljska bibliografija, sp. mj., 476, 484.

[88] Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku I, Zagreb 1952, 58–60.

[89] Jedno nepoznato hrvatsko prikazanje, Nastavni vjesnik, 38/1929–30, 1/4, 56–69. Štefanić, osim o prikazanju Marijina Navještenja, napose tu govori o nekim samostalnim crkvenim pjesmama, koliko su u sadržajnoj vezi s prikazanjem. Isp. još i drugi njegov članak, Dopuna skazanja »Od rojena Gospodinova«, Nastavni vjesnik, 41/1932–33, 1/3, 40–44.

[90] Jedna zadarska lokalna pjesma, Građa za povijest književnosti hrvatske, 23/1952, 49–56.

[91] Zadranin Šime Vitasović ... sp. mj., 47–52.

[92] Strgačić je to mogao učiniti, jer je imao u rukama izvornik pjesmarice, koji se čuva u knjižnici franjevaca u Dubrovniku. Osim jednog djelomičnog prijepisa te pjesmarice, spomenutog već dosad kod Milčetića, upozorujem, da sam vidio u nekom franjevačkom samostanu i jedan mnogo veći, potpuni prijepis Vitasovićeve pjesmarice, za koji ne mogu pravo reći da li je mlađi ili stariji od izvornika.

o Marijinu Navještenju iz XVII. st., kojemu je izdavača u skraćenim šiframa otkrio *Štefanić*,[93] potvrdivši jezičnom i pravopisnom građom, da je to bio fra Ivan Zadranin. U Vitasovićevoj pjesmarici *Fancev*[94] je opazio pjesama, kojima je provenijencija očito zadarska, ali nije ga zanimao njihov postanak. Za jednu posebnu pjesmu istražio je njezin zadarski izvor Morović, prije nego je Strgačić objavio svoj rad o Vitasoviću i njegovim djelima.

To se odnosi na pjesmu pod latinskim natpisom »Benedictio super populum« (»O ti Puče poštovani«). Ona je u samom natpisu datirana god. 1416. U zadarski anonimni rukopis iz XVIII. st. umetnuta je iz jednoga starijeg predloška, vjerojatno glagoljskog, gdje je prema *Morovićevu*[95] mišljenju imala tu istu datiranu godinu. Pjesma je u proširenoj redakciji sačuvana u trima zbirkama (Bilanovićevoj, Vitasovićevoj i Budljanskoj). Najstarija redakcija izvorno je zadarskog podrijetla. Matični tekst, na koji se naslanjaju svi ostali tekstovi u spomenutim pjesmaricama, prvotno je nastao u Zadru, a odatle se širio na jug. Pjesma je stara pet stotina godina, a kao primjerak srednjovjekovne pučke crkvene poezije vrlo je bliza počecima hrv. najstarijeg pjesništva.

Strgačić[96] je za starinu te zadarske pjesme iz god. 1416. donio i jedan novi dokaz: naziv za šest kolegijalnih zadarskih crkava, a naziv je ukinut pri svršetku XIV. st.

Da je i u Šibeniku živjela duhovna poezija, svjedoči pjesmarica Miše Vrančića, Šibenčanina. Između Šibenika i Zadra bilo je međusobnih dodira u pogledu nekih tekstova crkvene poezije. Tako na pr. dijaloško pjesmu »Križu tvrdi i nemili« iz Vitasovićeve zbirke našao je *Fancev*[97] i kod Vrančića. Dijaloške pjesme iz obiju pjesmarica, osobito o Emauskoj sceni kod Vitasovića iz starije su hrv. glagoljske književnosti. A otkada datiraju pjesnički tekstovi (t. zv. dramski ulomci) u Vrančićevoj pjesmarici, ne možemo sigurno znati, ali je sigurno prema *Fancevu*,[98] da su mnogo stariji od prijepisa iz prve polovine XVI. st. Šibensku provenijenciju Vrančićevih pjesama potvrđuje i stih iz pjesme o sv. Arniru: »Radujte se šibenski ljudi!«

Za Šibenik je vezana i u njemu bez sumnje nastala poznata Šibenska molitva iz XIV. st.[99] Napisana latiničkim slovima i u čakavskom govoru, vrlo je zanimljiva po svojoj dalekoj starini (oko god. 1387), a donekle i po svome pjesničkom obliku bez određenih metričkih shema.

[93] Jedno nepoznato hrvatsko prikazanje, sp. mj., 60–68.
[94] Novi prilozi za povijest hrvatske crkvene drame, sp. mj., 5.
[95] Jedna zadarska lokalna pjesma, sp. mj., 52–56.
[96] Zadranin Šime Vitasović . . . sp. mj., 66.
[97] Novi prilozi za povijest hrvatske crkvene drame, sp. mj., 5.
[98] Prilozi za povijest hrvatske crkvene drame, Nastavni vjesnik, 33/1924–25, 115, 187.
[99] Isp. I. Milčetić, Hrvatska glagoljska bibliografija, sp. mj. 572–592. Tipu Šibenske molitve u slobodnom stihu treba ubrojiti i pjesmotvor iz XV. st., koji je sačuvan na posljednjem listu glagoljskog rukopisa Metropolitanske knjižnice u Zagrebu (MR 180). Milčetić je priložio tekst (7–8) te »pjesme ili molitve«, ali joj naši literarni povjesnici nisu pristupili s dovoljnom pažnjom (Isp. Vj. Štefanić, Najstariji hrvatskoglagoljski misal, Slovo, 1/1952, 50).

U njoj je Mihovil *Kombol*[100] vidio odjek latinsko-talijanskih lauda, zato se Šibenska molitva po nekima naziva Gospina pohvala.

Iz šibenske sredine vodi nas u Split Vrančićev tekst »Krstjanin pita Isusa«. *Fancev*[101] drži, da bi to mogao biti prijevod Marulićeve pjesme »Carmen de doctrina domini nostri Jesu Christi«, koliko možda obje (i latinska i hrvatska) nemaju izvor u kojoj drugoj talijanskoj pjesmi. U Splitu je vjerojatno pisana i Trogirska pjesmarica. U njoj od 88 pjesama velika ih većina pripada pučkoj pobožnoj poeziji. *Zaninović*[102] – koji je pjesmaricu otkrio u knjižnici trogirskog kaptola – nije u njoj ništa našao, što bi dalo naslućivati trogirsku provenijenciju. U datiranju nije bio potpuno siguran, da li pripada u XVI ili možda i u koje kasnije stoljeće. Ne zna, tko ju je prepisao. Pokušao je pronaći autore pojedinih pjesama, i za neke je uspio, kako smo prije vidjeli.

Sa Zaninovićem se slažu i *Fancev*[103] i *Morović*,[104] da je trogirska pjesmarica splitske provenijencije, ali se sasvim ne slažu u pogledu njezine starine. Fancev, a njega slijedi i Morović, s mnogo vjerojatnosti stavlja rukopis u zadnje decenije XVI. st. To mu je također potvrdio stručnjak u čitanju starih kodeksa Mihovil Barada.

Trogirska pjesmarica čeka na svoga istraživača, koji će je potpuno i sa svih strana proučiti.[105] Detaljna analiza toga jednog od dosadašnjih najvećih zbornika hrv. duhovne poezije potvrdila bi *Fancevljevo*[106] mi-

[100] Povijest hrvatske književnosti do Preporoda, Zagreb 1945, 40.

[101] Prilozi za povijest hrvatske crkvene drame, sp. mj., 187.

[102] Marulićeva pjesma, Tužen'je grada Hjerozolima, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (Prilog II), 47–48/1924–25, 1–6.

Zaninović je, međutim, objelodanio iz Trogirske pjesmarice, dvadesetak godina poslije negoli ju je našao, još i ove dvije pjesme: »Salve Regina harvacki« i »Veseli se, Divo i Mati«. Za drugu nije znao autora, a za prvu je držao da ju je u dvanaestercu preveo Marulić (Isp. Tri pjesme u čast bl. Djevice Marije, Kalendar Gospine Krunice, 8/1941, 43–44.). Godinu dana kasnije Zaninović je ispravio svoje mišljenje o Maruliću kao prevodiocu prve spomenute pjesme, jer je Fancev tiskao Marulićev prijevod pjesme »Salve Regina«, a taj je u šestercu (Isp. Salve Regina – Zdravo Kraljice, Kalendar Gospine Krunice, 9/1942, 48).

[103] Mohačka tragedija od god. 1526. u suvremenoj hrvatskoj pjesmi, Nastavni vjesnik, 43/1934–35, 1/2, 19–20.

[104] Dva Petrarkina soneta u prijevodu anonimnog renesansnog prevodioca iz splitske sredine, Mogućnosti, 4/1957, 12, 1039. U tome anonimnom prevodiocu Morović bi htio vidjeti Splicanina Franu Božićević-Natalisa, Marulićeva biografa.

[105] Obaviješten sam iz privatne ruke, da će to učiniti Dušan Berić. Ovdje mogu pripomenuti, da sam imao Trogirsku pjesmaricu za nekoliko dana u rukama god. 1955. dobrotom trogirskog opata Urbana Krizomalija, pa sam tom prilikom prepisao natpise svih pjesama i tekst nekih pjesama. Iduće godine (1956) našao sam u Arhivu splitskog kaptola malu pjesmaricu, bez natpisa, kartonski uvez, vel. 23 × 16 cm, paginacija nepotpuna, paginirano 6 stranica. U pjesmarici se nalaze tri pjesme u čast sv. Duje, a jedna od njih, treća, ima mnogo sadržajne sličnosti s pjesmom o sv. Dujmu u Trogirskoj pjesmarici. Da je ta pjesma – zajedno s dvjema drugima – dosta stara, može se zaključiti iz nekih stihova, u kojima se govori o turskoj sili, a to je bilo prije nego je pjesmarica prepisana god. 1782. Tko je i odakle Splitsku malu pjesmaricu prepisao, nema nikakve oznake. Važno je ipak naglasiti, da su sve tri pjesme napisane jednom rukom, a drugom rukom napisani su neki ispravci, umeci i jedina kratka bilješka: Anno 1782 Settembre.

[106] Naučna istraživanja starije hrvatske književnosti g. 1933. i 1934, Ljetopis Jug. akad., 47/1935, 116–117.

šljenje, da proučavanje međusobnih veza između glagoljske i latiničke crkvene književnosti uistinu predstavlja vrlo važan problem u hrv. literarnoj historiografiji. A to se najbolje vidi iz njegova kratkog i letimičnog osvrta na pjesnički materijal u toj pjesmarici. U njoj je on našao pjesmu »Tužba Hijeremije proroka«, koja je kasnije bila uvrštena u rukopisnu pjesmaricu Ivana Foretića iz god. 1560. U toj *Foretićevoj*[107] (korčulanskoj) pjesmarici nalazi se, osim glagoljskih pjesničkih tekstova za potrebe bratovština, također i »Plač Majke Božje«, kakav je inače poznat iz Hvarske pjesmarice.

Ta je Hvarska pjesmarica iz god. 1533. Njezin opis i sadržaj prikazao je *Fancev*[108] u opširnoj studiji nazivajući je najstarijom poznatom zbirkom pobožne umjetne poezije. Ali u njoj ima i pjesama, koje pripadaju pučkoj crkvenoj poeziji. To je već dobro poznata pjesma »U se vrime godišća« i druga nešto malo od nje dulja »Da nu se svi ponizimo«. Uz te dvije u Hvarskoj pjesmarici još je i drugih sličnih pjesama, koje se dikcijom i metričkom shemom približuju vrsti pučke crkvene poezije.

S Hvarskom pjesmaricom u sadržajnoj vezi stoji Rapska pjesmarica iz god. 1563. O njoj je donio prvi kratki prikaz Vinko *Premuda*,[109] a njega je nadopunio *Štefanić*.[110] On je u toj pjesmarici iz samostana sv. Antuna u Rabu, slijedeći Premudu, našao pjesama, koje učvršćuju i dopunjuju Marulićevu pjesničku bibliografiju, pa je za potvrdu toga iznio sve razlike između Rapske i Hvarske pjesmarice, kao i triju zbornika, iz kojih su ušli tekstovi u knjigu »Pjesme Marka Marulića«, SPH I., 1869. Osim tih Marulićevih pjesama u Rapskoj pjesmarici ima gradiva iz naše anonimne duhovne poezije XV. i XVI. st.

Time su, dakle, nabrojene sve glavnije stare crkvene pjesmarice. Ali njihov broj, kao ni broj drugih sličnih zbornika, nije iscrpljen, kako pokazuju najnovija istraživanja izvan naše zemlje.[111] Po knjižnicama i arhivima crkava i samostana u domovini bit će sigurno nepronađenih zbornika pučko–pobožnih pjesama, pogotovu pojedinih pjesničkih tekstova. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata, i osobito poslije rata za

[107] Isp. Fr. Fancev, Hrvatska crkvena prikazanja, sp. dj., 27.

[108] Nova poezija Splićanina Marka Marulića, Rad, 245/1933, 18–19.

[109] Starohrvatski latinički rukopis »Žića sv. otaca«, Starine, 40/1939, 104.

[110] Još Marulićevih stihova, Zbornik Marka Marulića (1450–1950), Zagreb 1950. Štefanić je dugo tragao za Rapskom pjesmaricom, ali je nije našao ni u Rabu ni u Krku. Zbog toga je mislio, da su je rapske sestre franjevke odstupile Premudi, kao što je tako bilo s rukopisom »Žića sv. Otaca«, koji je osam godina poslije Premudine smrti (1944) bio izručen Akademijinu arhivu u Zagrebu. Štefanić je prepisao iz Premudina prijepisa Rapsku pjesmaricu. Njezin original, dok je za njim tragao Štefanić, nalazio se kod mene u Makarskoj. I tako Rapska pjesmarica nije izgubljena, ona je i dalje vlasništvo samostana sv. Antuna u Rabu.

[111] Prof. Carlo Verdiani našao je ovih zadnjih godina u Laurencijanskoj biblioteci u Firenci vrlo zanimljiv rukopis s početka XVI. st. Taj »dalmatinsko-laurencijanski« zbornik stihova i proze sadržava u jednom dijelu poznatu i nepoznatu građu, pripisanu Marku Muliću, a u drugom dijelu glagoljske i latiničke tekstove različita sadržaja. U nekima od njih Verdiani je otkrio Marulićevo autorstvo, ali je ostalo još tekstova, kojima nije proučio autore (Isp. C. Verdiani, Il codice dalmatico-laurenziano. Ms. croato dei primi decenni del XVI. secolo, Estratto da »Ricerche Slavistiche«, Roma, 5/1957, 29–141).

istraživanje crkvene glazbene i pjesničke građe mnogo je zaslužan urednik »Sv. Cecilije« Barlè. On je više puta pozivao svoje suradnike na sakupljanje starih muzičkih i pjesničkih priloga. Kako treba na tome bogatom području raditi, pokazao je svojim primjerom, izdavši dvije posebne studije i mnoštvo članaka iz prošlosti crkvene poezije. Na njega se naslanja istraživalački rad Josipa *Mantuanija*[112] i nekih drugih glazbenih i literarnih povjesnika, osobito *Zaninovića.*[113]

U godištima »Sv. Cecilije« nalazi se razasuta prilično obilna i zanimljiva stara pučko-crkvena poezija, koja je u većemu dijelu ostala neiskorištena u dosadašnjim proučavanjima. I da ovaj sintetički pregled tih istraživanja bude što potpuniji, iznosim u kraćim crtama rezultate, kako mi se čini najpreglednije, bez obzira na hronologiju, kad su bila objavljena.

Dragutin *Čepulić*[114] st. od mnogobrojnih pjesama priopćio je dvije iz Novoga u Vinodolu. Prva »Veseli se svit veselje« pjeva se na procesiji sv. Filipa i Jakova, a druga »Stal je Isus z' groba« na uskrsnoj procesiji. Drži, da bi pjesme mogle biti iz XV. st., autori su im modruški kanonici. Nema ih u glagoljskim misalima i brevijarima, jer ne dolaze u misi i oficiju. U Novome su nekada pavlini imali samostan, pa je Čepulić pomislio na njih kao autore, ali radije ih ipak gleda u modruškim kanonicima.

Iz senjsko-modruške i krčke biskupije Vinko *Premuda*[115] objavio je dvije sekvencije. Prva od njih, pogrebna sekvencija pod nazivom »šestokrilac«, pjevala se na mrtvačkim misama u Omišlju i u Dragi Baščanskoj do nedavnih vremena. Sačuvana je u trima glagoljskim rukopisima, od kojih je najstariji iz XVIII. st. Sekvencija je mnogo prije nastala negoli je zabilježena, jer je imaju i neki glagoljski i latinički rukopisi (Klimantovićev ritual, pariški zbornik). Druga je uskrsna, naliči na parafrazu poznate latinske sekvencije »Victimae paschali«. Premuda ju je prepisao iz jednog latinskog brevijara, ali ga ne interesira pitanje njezine starine.

S istog je područja prema mišljenju Marina *Tadina*[116] i glagoljski zbornik iz Canonicijeve zbirke (MS. Canon lit. 412) u Bodleiani od god.

[112] Osim druge građe iz hrv. glazbene prošlosti Mantuani je prikazao život i rad Splićanina Atanazija Georgicea (Grgičevića) iz XVI. i XVII. st. Od njega imamo u čakavskoj ikavštini napisanu i uglazbljenu duhovnu pjesmaricu, izdanu u Beču god. 1635. (Isp. Hrvatska crkvena pjesmarica iz god. 1635., poseban otisak iz Sv. Cecilije, Zagreb 1915).

[113] Zaninović je od god. 1916.–1941. u Sv. Ceciliji iznio mnoštvo podataka iz hrv. duhovne poezije. Proučavajući u prvome redu napjeve crkvenih pjesama, što ih je u nizu dugih godina bilježio i sakupljao po otocima (Lastovo, Korčula, Hvar, Brač, Šolta), u Dubrovniku i u dubrovačkoj kopnenoj i primorskoj okolici, na Pelješcu i u nekim mjestima srednje Dalmacije, Zaninović je obraćao pažnju i na pitanja literarnopovijesnog i folklornog interesa.

[114] Dvije starinske crkvene pjesme (himnusi) iz Novog Vinodola, Sv. Cecilija, 24/1930, 4, 123–125.

[115] Šestokrilac, Sv. Cecilija, 23/1929, 1, 8–9; Dvije stare nabožne pjesme: 1. Vazmena, 2. Bogorodici, Sv. Cecilija, 24/1930, 6, 197. Drugoj pjesmi u ovome članku (Bogorodici) autor je jedan baščanski glagoljaš iz XVIII. st.

[116] Recueil glagolique croate de 1375, Revue des Études Slaves, 31/1954, 1/4, 21–32.

1486. Zbornik, većim dijelom pisan rukom popa Mikule Tihomilića iz Dubačni, osim katehetsko-propovjedničkog i kalendarskog sadržaja ima i jednu sekvenciju o taštini zemaljskih dobara i o svršetku ljudskog života (»O človeče sliši mene«) u 45 osmeračkih stihova. Tadin je donio transkribiran čitav tekst pjesme, ali ne pokušava istraživati ni sadržajne ni pjesničke elemente u isporedivanju s nekim drugim sličnim pjesmama. *Tadin*[117] je u isto vrijeme upozorio naučnu javnost i na jedan drugi glagoljski zbornik iz god. 1375. Taj glagoljski hrvatski zbornik, vlasništvo pariške Narodne biblioteke novijega datuma, sadržava između ostalog liturgijskog materijala i deset pjesama: sedam biblijskih starozavjetnih kantika i tri novozavjetna liturgijska himna. Tadin u kraćem opisu samoga zbornika ne kaže, kako su pjesme prevedene, da li su slobodna parafraza ili prijevod vjeran koloritu izvornika. Zanimljivi su njegovi podaci, da je psaltir zajedno sa spomenutim pjesmama i drugim gradivom prepisao Grgur Borislavić za »prizidnice« (sestre franjevke) crkve sv. Julijana u Šibeniku.

Na način starih sekvencija u Klimantovićevu ritualu sastavljene su i pučko-pobožne popijevke, što ih je *Premuda*[118] objelodanio u »Sv. Ceciliji«. Prvu od njih (»O Marijo, Božja mati«) zabilježio je po kazivanju nekog istarskog izbjeglice s otoka Cresa. Njezin je autor po svoj prilici jedan od nepoznatih glagoljaša. Ostale su četiri pjesme iz paškog zbornika s kraja XVII. st. ili s početka XVIII. st.

Premuda je tiskao pod istim natpisom dva članka (»Stare hrvatske božićne pjesme«). U starijem članku[119] samo je prenio tri božićne pjesme iz anonimne prevedene knjižice »Četiri jutarnje«, Mleci 1794. Za pjesmu »O dobri naši pastiri«, pjevanu alternatim, *Zaninović*[120] je najprije pronašao da se sačuvala u crkveno–pučkom pjevanju u Starom gradu na Hvaru, a kasnije još i to, da se ista pjesma s jednom drugom (»Po Duhu Svetomu, ki se uputi«) pjevala i u Srednjem selu na otoku Šolti. Zaninović je znao, da su obje pjesme iz spomenute anonimne knjižice bile uvrštene u »Pjesme duhovne« (Mleci 1805) Splićanina Matije Čulića,[121] ali ga ne zanima, kako su one došle u Stari grad i u Srednje selo, kao ni to, kada su i gdje nastale.

U *Premudinu* mlađem članku[122] prepisano je osam božićnih pjesama iz franjevačkog samostana Kampor na Rabu. Po jezičnim i ortograf-

[117] Glagolitic Manuscripts in the Bodleian Library Oxford, Oxford Slavonic Papers, 5/1954, 133–139. (Isp. recenziju Josipa Hama za oba Tadinova članka, Slovo 6–8/1957, 384, 409.)

[118] Stare hrvatske pjesme, Sv. Cecilija, 25/1931, 5, 175–176.

[119] Stare hrvatske božićne pjesme, Sv. Cecilija, 17/1923, 6, 164–168.

[120] Nekoliko kolenda iz Dalmacije, Stari grad na Hvaru, Sv. Cecilija, 25/1931, 2, 56; Dva božićna napjeva s otoka Šolte, Sv. Cecilija, 34/1940, 6, 123–124. Ovaj drugi Zaninovićev članak, uz male preinake, ponovo je bio tiskan u Sv. Ceciliji, 36/1942, 1, 23–24.

[121] Isp. A. Crnica, Pjesme o. Petra Kneževića u zbirci kanonika Čulića, Nova revija, 18/1939, 5/6, 392–393.

[122] Stare hrvatske božićne pjesme, Sv. Cecilija, 30/1936, 1, 20–24; 2, 53–55; 3, 93–95.

skim oznakama Premuda zaključuje, da je matica, iz koje je rukopis prepisan u XVIII. st., bila mnogo starija i ispisana starom goticom. Od svih tih pjesama samo je jedna (»U se vrime godišća«) već dobro poznata, a ostale, iako pjevaju o božićnim svecima (sv. Stjepan, sv. Ivan, Mladenci) sasvim su drukčijega oblika i sadržaja, negoli ga imaju slične pjesme, što ih još i sada pjeva puk u božićno doba. Ipak je interesantna pjesma o sv. Ivanu po svome motivu. Motiv o svečevu trovanju uzet je iz apokrifne književnosti, a imaju ga i glagoljski brevijari. Svojim postankom pjesma ide u ono davno vrijeme, kad se apokrif čitao u crkvi, kaže Premuda. U pjesmi »Na dan Mladoga lita« nalazimo sadržajnih dijelova (molitva za blagoslov zemlje i dobro naroda), koji su poznati iz najstarijih pjesama (zadarska »Benedictio super populum«). Sličnih pjesama sačuvalo se posvuda u crkvama na Krku i po Dalmaciji, samo je najmanji dio otet zaboravi.

Jednu takvu pjesmu od deset strofa po šest stihova objavio je Ivo *Barbarović*.[123] To je tijelovska sekvencija, kojoj je latinski original »Pange lingua«, a pjevala se u Nerežišću na Braču. Barbarović ju je prepisao iz staroga obrednika nadžupske crkve u Nerežišću.

Mnogo prije Barbarovića više je pučko-crkvenih pjesama objelodanjenih, ali ne u »Sv. Ceciliji«, već u jednom drugom zagrebačkom književno-kulturnom časopisu (»Hrvatska prosvjeta«). Krsto *Stošić*[124] prepisao je pjesmu od 36 stihova, koja počinje »Isusovo tilo sveto, Na križ za nas svih propeto«. Druga je za dva stiha duža i sliči na prvu kako se vidi iz početka »Zdrav Isuse, Božji Sinu, Za grešnike ki priminu«. Obje se pjevaju na procesiji Velikog petka. Prva se pjeva na otoku Korčuli, a druga u Zlarinu i u Zablaću kod Šibenika. Misleći, da nisu prije tiskane, Stošić ih je objelodanio, ali ne govori, odakle ih je prepisao, Međutim, za obje znamo da su samo varijante starih korčulanskih pjesama poznatih iz Vuletić-Vukasovićeve zbirke i iz dviju novijih korčulanskih pjesmarica (1930, 1940). A prije smo rekli,[125] da su se one nalazile u najstarijoj tiskanoj pjesmarici u redakciji Zadranina Armanova iz druge polovine XVI. st.

Stošić[126] je dalje objavio dvije slične pjesme iz šibenskog kraja. Jedna od trinaest strofa po četiri stiha započinje »U Gospodina mučenje«. Druga od 132 stiha ima natpis »Blagoslov puka«, a početak joj glasi »Poslušajte, svi kršćani«. Za ovu drugu kaže Stošić da se pjeva na Veliki petak u Primoštenu poslije noćne procesije u crkvi. Ali treba pripomenuti, da se također pjeva i u nekim drugim selima, osobito u onima, gdje su franjevci župnici. Jeronim *Šetka*[127] je našao njezin izvor u Babićevu »Cvitu«, odakle je bez velikih promjena i prikraćena samo za osam stihova prešla u primoštenski narod, pa je kao opća pučko -crkvena pjesma potvrda, da su i u crkvama šibenske biskupije nekada

[123] Sekvenca kroz devetnicu Tijelova, Sv. Cecilija, 34/1940, 4/5, 91–93;
[124] Dvije pučke pjesme na Veliki petak, Hrvatska prosvjeta 15/1928, 4, 94.
[125] Vidi bilješku 48 i 49.
[126] Pučke pjesme u korizmene petke, Hrvatska prosvjeta, 16/1929, 4, 94–95.
[127] Pjesme fra Tome Babića, Nova revija 17/1938, 6, 433–434.

postojale posebne zbirke crkvenih tekstova za praktične potrebe klera i puka.

To nam dokazuje jedna knjižica iz biblioteke franjevaca konventualaca u Šibeniku. Osim lekcija iz brevijara u hrv. prijevodu u knjižici se nalazi i duga anonimna dijaloška pjesma (Ča s' vidila o Marija, Gdi je gora Kalvarija?). Pjesma od petnaest strofa po osam stihova nema nikakve napomene, otkada potječe ni tko ju je ispjevao, samo na početku piše: »Ovi versi kantaju se na Veliki petak.« *Stošić*,[128] koji je pjesmu objelodanio, nije se sjetio, da je ona parafrazirana varijanta poznate latinske sekvencije »Victimae paschali« iz uskrsnog bogoslužja. Za pismo knjižice kaže da je s početka XVIII. st., ali sama pjesma mnogo je starija, jer u prikazanju »Uskrsnuće Isusovo« tkonskog glagoljskog zbornika s početka XVI. st. dolazi kao njegov sastavni dio, a imaju je i druge glagoljske i latinske pjesmarice.

Iz iste biblioteke u Šibeniku *Stošić*[129] je prepisao i tiskao osam euharistijskih pjesama, što su pripadale koru konventualske crkve sv. Frane. Kako su došle u Šibensku redakciju i odatkle, Stošić na to ne odgovara, jedino o njima veli da su napisane negdje na početku XVIII. st., dok je još u Šibeniku vladala čakavština u crkvi i u gradu. Da su sve te pjesme vrlo stare, dokazuje njihovo podudaranje u nekim stihovima s »Versima Božja tila« u Armanovoj redakciji iz XVI. st., koji su nam inače poznati i iz glagoljskih zbornika XVII. i XVIII. st. (Strohalova zbirka, 28–30). Svih prvih sedam pjesama bez izuzetka su od 22 osmeračka stiha, a zadnja je pjesma za dva puta duža od svake pojedine.

Stošić[130] je iz knjižice benediktinskog ženskog samostana sv. Kate u Šibeniku tiskao novih osam euharistijskih pjesama. Pjesme je prepisao god. 1793. kanonih Striseo, kapelan spomenutog samostana, za praktičnu potrebu sestara benediktinki. I one su se pjevale kroz tijelovsku osminu sve do ukinuća spomenutog samostana (1806).[131] Stošić tvrdi, da ih nema u Babićevu »Cvitu« (1726), niti su gdje tiskane. Strgačić je iznio više dokaza o njihovu tiskanju u trima izdanjima »Hrvatskog Bogoslužnika« iz prošlog i sadašnjeg stoljeća. On ih je kao dječak čitao iz neke stare knjige popa Mihovila Strgačića (XVIII. st.). Po njegovu mišljenju bilo bi zanimljivo pronaći praizvornik tih euharistijskih pjesama, kojih je reminiscencija u sadržaju i stihovima u jednoj Babićevoj pjesmi za Tijelovo. Ovdje treba nadodati, da se to isto može reći i za šest sličnih pjesama pod natpisom »Na dan Tila Božjega« iz makarske redakcije.[132]

[128] Starinska pjesma na Veliki petak, Hrvatska prosvjeta, 17/1930, 4, 95–96. Isp. Fr. Fancov, Novi prilozi za povijest hrvatske crkvene drame, sp. mj., 3, 6; I. Milčetić, Hrvatska glagoljska bibliografija, sp. mj., 485.

[129] Stare euharistijske pjesme, Hrvatska prosvjeta, 17/1930, 8, 175-176.

[130] Stare euharistijske pjesme, Hrvatska prosvjeta, 20/1933, 5, 197–200.

[131] Pjesme tjelovske osmine, Hrvatska prosvjeta, 20/1933, 9, 356.

[132] Pjesme sam našao u jednom svježnjiću u arhivu franjevačkog samostana u Makarskoj god. 1956. Svežnjić je bez paginacije, vel. 23 × 16 cm, vrlo lijepo prepisan, nema nikakve bilješke o vremenu, kad je prepisan, ali i po papiru i po grafiji nikako ne prelazi XVIII. st.

VI.

Barlèovo proučavanje jedne od prastarih kajkavskih božićnih pjesama »Ta zvezda ta je izešla« donijelo je ne samo novih povijesnih svjedočanstava o njezinoj dalekoj starini, nego je potaknulo i druge, da su je istraživali i u njezinim različitim varijantama. Barlè zaključuje, da je spomenuta pjesma po napjevu i tekstu iz onoga vremena, u kojemu se u svetkovinama i u popijevkama pokazuje sjećanje na poganstvo Slavena. Za nju je iznio nove potvrde, da su je pjevali i primorski Slovenci više od sto godina, prije nego je bila tiskana u knjizi »Vocabolario italiano e slavo« Grgura Sommaripa (Udine 1607). A da su je pjevali i kajkavski Hrvati, dokazuje tzv. Drnjanska pjesmarica prije god. 1687. Božićna popijevka »Ta zvezda ta je izešla« ušla je u spomenutu kajkavsku pjesmaricu kao stara i otprije poznata, pjevana od Soče do Drave. A pjevali su je i moravski Hrvati, koji su se doselili u novu domovinu oko god. 1583. *Barlè*[134] je došao i do novih podataka, da se ona pjevala i među koruškim i štajerskim Slovencima. Njezina popularnost među gornjim Hrvatima, u Podravini i u Međumurju navela je Barlèa u sumnju, da li je nastala među Slovencima ili Hrvatima.

Kako se tekst popijevke »Ta zvezda ta je izešla« iz Paza[135] u Istri približuje onome najstarijem tekstu iz god. 1607., *Barlè*[136] je držao, da njezin postanak treba tražiti u Istri. Franjo *Jurinčić*,[137] koji je objavio taj istarski tekst, upozorio je, da se popijevka »Ta zvezda ta je izešla« na Pazu najprije pjevala od pamtivjeka kao kolenda, a kasnije bila uvedena u crkvi. Juraj *Lahner*[138] našao je njezinu varijantu u pučkoj pjesmici »Crikvica sv. Marije« iz zbirke »Hrvatske narodne pjesme, što se pjevaju u Istri i na Kvarnerskih otocih« (Trst 1880). Lahnerovo ispitivanje različitih varijanti te stare božićne pjesme u hrvatskim krajevima dovelo ga je najposlije i u Dalmaciju na otok Koločep kod Dubrovnika. U koločepskoj »kolendi Gospi« *Lahner*[139] je našao tragove pjesama, koje sačinjavaju jedan posebni krug »Ta zvezda ta je izešla«. I on je, između nekih drugih, i koločepsku kolendu »Izašla je zvijezda Danica« uzeo za dokaz svoje hipoteze o tobožnjoj narodnoj epopeji o malome Isusu.

[133] Iz hrvatske glazbene prošlosti: »Ta zvezda ta je izessla«, Sv. Cecilija, 19/1925, 1, 21–23.

[134] Još nekoliko riječi o pjesmi: »Ta zvezda ta je izessla«, Sv. Cecilija, 19/1925, 3, 87–88.

[135] Fr. Jurinčić, Božićne pjesme na Pazu u Istri, Sv. Cecilija, 12/1918, 2, 47–48.

[136] Isp. Barlèovu bilješku u članku Franje Jurinčića: Još nekoliko bilježaka o božićnoj pjesmi »Ta zvezda ta je izessla«, Sv. Cecilija, 19/1925, 2, 54–55.

[137] Božićne pjesme na Pazu u Istri, sp. mj., 47.

[138] O hrvatskoj narodnoj pobožnoj pjesmi: »Ta zvezda ta je izešla«, Hrvatska prosvjeta, 12/1925, 2, 54; 3, 80.

[139] Starinska »kolenda Gospi« s otoka Koločepa u Dalmaciji, Sv. Cecilija, 23/1929, 4, 147–148. Isp. A. Zaninović, Nekoliko kolenda iz Dalmacije. Koločep. Kolenda Gospi, Sv. Cecilija, 28/1934, 2, 52–54.

Lahner je u božićnoj popijevci »Ta zvezda ta je izešla« htio vidjeti samo ono, što je bilo plod njegovih kombinacija, a ne znanstvenih rezultata na dugim radovima u sakupljanju pučkih pobožnih pjesama. Htijući za sve pučke pjesme o Isusu i Mariji iznaći jedan sistem, po kojemu su pjesme po sadržaju povezane u jedinstvenu cjelinu, došao je *Lahner*[140] do jedne čudne pomisli o narod. epopeji o malom Isusu. Veliki skup pjesama »Od Isusa i Marije« razdijelio je prema glavnom motivu u nekoliko dijelova, a svi ti dijelovi opet u jedno sakupljeni sačinjavaju od davnih vremena jedinstvo epopejske radnje o Isusu. Svoju teoriju Lahner je pokušavao dokazati istraživanjem veza između jedinstva i dijelova te nazoviepopeje.

Lahnerova teorija nije prihvaćena, bolje reći na nju se nije nitko ni osvrnuo, jer takve epopeje nismo imali ni u narod. junačkoj ni u lirskoj poeziji. Njegova je zasluga u sakupljanju one pjesničke građe, u kojoj se nalazi dokumenat o najstarijoj hrv. kulturi: to su pučke pobožne pjesme. Te su pjesme pjevane ponajviše izvan crkvenih zidina, u njima ima više puta i motiva iz poganskih vremena. I to je jedna od drugih dokaza njihove velike starine.

Takvoj poeziji posvetio je Vuk *Stefanović-Karadžić*[141] samo neznatni dio svoga golemog sakupljačkog rada. Slično je bilo i kod ostalih sakupljača narod. pjesničkog blaga. Izuzetak su dvojica novijih radnika na tome zaslužnom kulturnom području. To su: Lujo Plepel i spomenuti Lahner. *Plepel*[142] se kao sakupljač zadržavao na dalmatinskom tlu od Zrmanje do Neretve. Vrijednost Plepelove zbirke nije toliko u motivu pjesama i njihovoj pjesničkoj ljepoti, koliko u građi za proučavanje važnoga problema, kao što je problem o izvorima[143] naše pučko-pobožne poezije.

Lahner je prije Plepela počeo sakupljati i objavljivati tu duhovnu vrstu narod. pjesničkih ostataka. Obuhvatio je dobar dio hrvatskih krajeva, ali potpuno nije nijedan, jer je građu dobivao od drugih, a Plepel je radio na terenu. Lahner je izdao u izdanju bivšeg Književnog društva sv. Jeronima tri zbirke pjesama.[144] Međutim, iz Plepelova i Lahnerova uspjelog nastojanja nije se ispunila praznina: Hrvati nemaju

[140] Maleni Isus opjevan u hrvatskim narodnim pobožnim pjesmama. Hrvatska prosvjeta, 10/1923, 11, 497–500. U tome članku Lahner je iznio standardne misli o epopejskoj radnji o Isusu. Ali i prije toga on je pisao o svojoj teoriji, osobito poslije u Hrvatskoj prosvjeti (1921, 1922, 1925, 1926, 1927).

[141] Isp. Srpske narodne pjesme I, (četvrto državno izdanje), Beograd, 1932, 110–138; knjiga V, Beograd 1935, 122–168.

[142] Dalmatinske narodne pobožne pjesme i legende, Šibenik 1930.

[143] Toga je bio donekle svijestan i sakupljač Plepel, kad je (str. 3) upozorio, da je izvor nekim pjesmama u njegovoj zbirci starija hrv. crkvena književnost. Koji su to konkretni izvori, o tome ništa ne kaže. Slično je tako učinio i recenzent Plepelove zbirke (Stanko Petrov?) (Isp. Hrvatska straža, 3/1931, 22, 4). Koliko je motiva i pjesničkih oblika u Plepelovu zbirku prešlo samo iz jedne knjige, Babićeva »Cvita«, o tome detaljno raspravlja Šetka u svojoj spomenutoj studiji o pjesmama fra Tome Babića (Isp. Nova revija, 17/1938, 6, 420–437).

[144] Hrvatske narodne pobožne pjesme, Zagreb 1926; Od Isusa i Marije, Zagreb 1928; Od Svetaca Božjih, Zagreb 1931.

ono, što imaju drugi kulturni narodi: potpune zbirke pučkih pobožnih pjesama. Jedno takvo sustavno pjesničko djelo mnogo bi koristilo za proučavanje starine i međusobnih odnosa svih vrsta naše duhovne poezije.

Recenzirajući Lahnerovu prvu knjigu pobožnih pjesama za pjesmicu »Isusovo uskrsnuće« *Strohal*[145] je pronašao da joj je pobuda bila, a možda i izvor, u pjesmi »Tri Marije hoêhu«, što ju je iz glagoljskog zbornika fra Matije Zadranina (1492) prenio u svoju zbirku. Osim toga on je dalje ustvrdio: »Kad bi ovu Lahnerovu zbirku potanje analizovali, mogli bi tim pjesmama naći više paralela u starijoj hrvatskoj knjizi.«

*

* *

Jagićevo[146] poticanje od god. 1868., »da bi vrijedno bilo, da se na tu dosada još gotovo sasvim nepoznatu našu duhovnu ili crkvenu poeziju što veća pažnja obrati«, prihvatili su njegovi kasniji učenici i učenici Jagićevih učenika. Interes za takvu poeziju bio je iz početka vrlo neznatan, a to je sasvim i razumljivo, kad se sjetimo, da su se u ono doba, kad je Jagić napisao spomenute riječi, postavljali temelji hrv. nove nacionalne kulture i literarne historiografije. Glavna se briga vodila oko proučavanja općih problema iz povijesnih i književnih grana, specijalnih istraživanja iz stare crkvene poezije nije bilo ni toliko, koliko bi postepeni napredak u nauci o književnoj prošlosti zahtijevao. Zato se pedeset godina poslije svoga učitelja Jagića s potpunim pravom *Rešetar*[147] potužio, da se dotada (1902) na staru duhovnu poeziju u primorskim krajevima malo tko obazirao.

Slične tužbe sa strane Fanceva, Jagićeva učenika, ponavljale su se više puta između redaka njegovih rasprava i članaka. Međutim, iz ovoga pregleda dosadašnjih mnogih proučavanja vidimo, da su njegove tužbe često puta bile pretjerane. Svi oni, koji su kroz ovu polovinu našega stoljeća istraživali staru hrv. duhovnu poeziju, – a njihov je broj relativno dosta velik – slijedili su u radovima različite poticaje i svatko je od njih imao svoj posebni i nerijetko skromni cilj, da ispitaju postanak, autora, vrijeme, mjesto, motiv, metriku, jezik i melodiju starih pučko-crkvenih pjesama.

U tome pogledu Fancevljeva proučavanja bila su mnogo širih razmjera. U svome dugodišnjem i sistematskom arhivskom istraživanju duhovne poezije starijih vremena on je zahvatio više manje u svu spomenutu naučnu problematiku istaknuvši se dokumentiranom građom i jednim svojim zadatkom o kulturopovijesnoj vrijednosti te vrlo stare grane naše književnosti. Hrv. stara duhovna poezija bila je jedna od najprvih književnih vrsta, njezino prostranstvo prostiralo se po svim

[145] Hrvatske narodne pobožne pjesme, Nastavni vjesnik, 37/1929, 122.
[146] Prilozi k historiji književnosti ... sp. mj., 80.
[147] Zu den ältesten ... sp. mj., 217.

hrvatskim krajevima bez obzira na dijalekte i trostruku uporabu pisma (glagoljice, bosanske ćirilice i latinice). U svojoj općenitosti ta je poezija afirmacija homogenosti i jedinstva štokavskih, kajkavskih i čakavskih Hrvata. Sa književnog stajališta ona je prethodnica svjetovnoj renesansnoj poeziji, pred kojom je odstupila – povijesnim razvojem – kao dotadašnji glavni faktor u prvim počecima naše pismenosti i ograničila svoju ulogu samo na crkvu i njezine praktične svrhe, ali joj je u nasljeđstvo ostavila jezičnu i metričku izgrađenost, formu i stabilnost.

Pedeset godina prije nego je Strohal izdao »Zbirku starih hrvatskih crkvenih pjesama« (1916), *Jagić*[148] je priznao: »Tko bi se dao na to, da sastavi himnologij Dalmacije i Hrvatske, učinio bi veliku uslugu historiji literature.« Ali ono, što je učinio Strohal sabravši iz starih glagoljskih rukopisa od XIV.–XVIII. st. 58 pjesama u jednu knjigu, ne odgovara Jagićevoj želji. U njegovoj zbirci tek je jedan dio stare duhovne poezije, t. j. glagoljske, a ni on nije potpun. Osim toga Strohal je bio uglavnom popularizator; više je računao na to, da popularizira djelomičnu kulturnu prošlost, nego da je prikaže prema principima nauke. Njegovo čitanje, osobito datiranje nekih pjesničkih tekstova. danas drukčije prosuđujemo. Strohal je zaslužan za proučavanje hrvatske glagoljske crkvene poezije, ali dobra tendencija u radu ne može se u isto vrijeme kod njega poistovetovati s naučnom praksom.

U staroj hrv. duhovnoj poeziji pjesnička estetska funkcija nije jednaka kulturno-rodoljubnoj funkciji, ali je ne možemo potpuno zanijekati, kao što su u novije doba pokušali učiniti tuđi slavisti.[149] U srednjovjekovnoj kulturi preko te vrste pismenosti stvarali smo temelje narodne književnosti. Na duhovnoj poeziji izgrađena je i usavršavana pjesnička terminologija, od nje su naši prvi pjesnici umjetničkog profanog izraza zadobili svoju versifikatorsku vještinu.

Zbog svega toga korisno je i pohvalno poći tragovima najstarije hrv. kulturne baštine i nastaviti naučno i rodoljubno istraživanje onih, kojih smo uspjehe na sektoru stare hrv. duhovne poezije sumarno vidjeli.

[148] Građa za slovinsku poeziju, sp. mj., 48.

[149] Prof. Arturo Cronia sa svoga posebnog stajališta o shvaćanju književnosti, svu lirsku i dramsku vrstu glagoljske književnosti svodi na najniži stepen, isključujući bilo koju književnu vrijednost (Isp. Della cosi detta letteratura glagolitica e del periodo della maggiore floridezza, Ricerche Slavistiche, 3/1954, 123–132). Na taj njegov članak ukratko je reagirao J. Ham nazvavši ga pamfletom (Isp. Slovo, 6–8/1957, 404–405).

ON THE RESULTS ACHIEVED IN INVESTIGATIONS OF OLD CROATIAN SPIRITUAL POETRY

During several centuries was kept in written anthologies and song-books – only in Croatian towns but in those abroad (Vienna, Paris, Oxford) – a spiritual poetry that served in the main religious services. In addition to this kind of poetry there was also such as had originated from individual or collective religious incentives. They are both anonymous, and they were put down in artistic or in folk verse. The importance of Old Croatian spiritual poetry is in that it created the prerequisites for the artistic versification and poetical terminology of secular renaissance poetry.

Literary historians, musicologists and folklorists, both domestic and foreign, have been investigating and studying since the latter half of the 19th century to the present day, each from his own scientific viewpoint, the many-sided problems of Old Croatian spiritual poetry: its age, origin, sources, places, authors, motifs, language, metrics and melody, and the interrelationship between texts written in Glagolian, Bosnian-Cyrillic and Latin scripts. The author of this paper reports on the results achieved, with the wish that these scientific and patriotic efforts might be continued.

The historical evidence studied by Jagić, Zaninović, Vuletić-Vukasović, Strgačić and Viktor Novak is to the effect that in Dubrovnik, Korčula, Split and Zadar church songs were sung in domestic language even before the advent of humanism and the renaissance. Mediaeval religious services conducted in Zagreb Cathedral witnessed besides Latin hymns also – according to Kniewald – Croatian religious songs. Boranić, Šišić and Fancev have proved that one of these songs belongs to the 13th century.

The oldest anthology of Croatian spiritual poetry, the so-called Paris antology, was written in Glagolian letters, the songs dating from the 14th century. It was studied by Vajs, Martinov, Milčetić and Fancev. In it Fancev has found a number of songs that are preserved in a Korčula anthology from the 15th century. In the dating of this Korčula anthology of church songs Vuletić-Vukasović, Rešetar and Fancev are somewhat at variance. For some songs Zaninović has produced evidence that they belong to the first half of the 16th century.

The oldest Latin variant of a song entitled, »In All Seasons« (»U se vrime godišća«) is to be found in a Rab song-book from the year 1471. It was published by Fisković from the Oxford Bodleian Library. This very old song (14th cent.) is to be found in numerous song-books written in Glagolian, Bosnian–Cyrillic and Latin scripts. With its versification Jagić, Milčetić and (in greater detail) Rešetar were concerned. In the metrics and in the text it has preserved the essential part of the Latin original. With the metrics of other songs Petravić and Grgec were concerned.

Ivšić studied the transition of one Glagolian song into a Cyrillic anthology from the 16th century. He corrected Strohal, who was wrong in the dating (1320) of a Christmas Carol entitled, »God was born in Betlehem« (»Bog se rodi v Vitliomi«). This Kaykavian song was found by Fancev in a Latin song-book from Budva dated 1640. A Pauline song-book dating from 1644 was studied by Barlè, Dukat, Fancev and Kniewald. From Zadar come Bilanović's and Vitasović's song–books, which are somewhat younger than the mentioned Pauline song-book. Both were dealt with by Milčetić, Fancev, Štefanić, Morović and (particularly) Strgačić. Also other Dalmatian towns (Hvar, Split, Trogir, Šibenik) possessed special church song-books. Of all Croatian church song-books the biggest one is a Trogir song-book from the 16th century. It is the least studied song-book; so far it has been investigated mainly to the year of its origin, and that by Zaninović, Fancev and Morović.

For the collecting of church folk songs in more recent times the most meritorious are the musicologists Barlè and Zaninović. Through their incentive Čepulić, Jurinčić, Lahner and (especially) Premuda and Stošić published and partially investigated old song texts. In the collecting and printing of remains of folk religions and legendary poetry Lahner and Plepel occupy the most prominent place. Their collections are important for the study of connections between artistic and folk spiritual poetry.